

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради
університету
18 лютого 2026 року,
№ 5/5. .

Перша проректорка, голова
методичної ради університету,
кандидатка наук з державного
управління, доцентка

_____ Ірина КОВТУН

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ВСТУП ДО АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ»
для підготовки фахівців на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр
за спеціальністю 293 Міжнародне право
галузі знань 29 Міжнародні відносини
за денною формою навчання**

м. Хмельницький
2026

РОЗРОБНИК:

Професорка кафедри приватного права,
кандидатка юридичних наук, професорка

20 січня 2026 року

_____ Надія БОНДАРЕНКО-
ЗЕЛІНСЬКА

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри приватного права

20 січня 2026 року, протокол № 6.

Завідувачка кафедри, докторка юридичних
наук, професорка
20 січня 2026 року

_____ Світлана ГРИНЬКО

Декан юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент
20 січня 2026 року

_____ Віктор ЗАХАРЧУК

Обліковий обсяг 3,2 ум.др.арк.

ЗМІСТ

			Стор.
1.	Структура вивчення навчальної дисципліни		3
	1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	3
	1.2.	Лекції	3
	1.3.	Семінарські (практичні, лабораторні) заняття	5
	1.4.	Самостійна робота студентів	23
	1.5.	Індивідуальні завдання	29
	1.6.	Підсумковий контроль	33
2.	Схема нарахування балів		35
3.	Рекомендовані джерела		37
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		49

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин					
		Денна форма навчання					
		Усього	у тому числі				
Лекції	Сем. (прак).		Лабор.	Ін.зав.	СРС		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів	9	2	2	-	-	5
2.	Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування	9	2	2	-	-	5
3.	Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	9	2	2	-	-	5
4.	Претензійний порядок врегулювання спорів як вид переговорів	9	2	-	-	-	5
5.	Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.	9	2	2			5
6.	Фасилітація як вид посередництва	9	2	2			5
7.	Медіація як вид посередництва	9	2	2			5
8.	Консиліація як вид посередництва	9	2	2			5
9.	Арбітраж як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	9	-	-	-	-	9
10	Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів	9	2	2	-	-	5
	Всього годин:	90	18	16	-	-	56

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування	2
1.1	Поняття системи альтернативного вирішення спорів (АВС) їх характерні ознаки, місце в механізмі захисту прав особи.	
1.2.	Характерні ознаки способів альтернативного вирішення спорів.	
1.3.	Правове регулювання системи альтернативного вирішення спорів в Україні та за кордоном.	
1.4.	Значення системи альтернативного вирішення спорів (АВС), для досягнення цілей сталого розвитку: забезпечення гендерної рівності, сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях.	
2.	Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування.	2
2.1.	Види способів альтернативного вирішення спорів.	

2.2.	Загально-правова характеристика основних способів альтернативного вирішення спорів.	
2.3.	Загально-правова характеристика комбінованих способів альтернативного вирішення спорів.	
2.4.	Практика застосування основних та комбінованих способів АВС в конфліктах з іноземним елементом.	
3.	Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів	2
3.1.	Поняття та характерні ознаки переговорів як способу альтернативного вирішення спору.	
3.2.	Види та стилі переговорів.	
3.3.	Переговорний процес та оформлення його результатів.	
4.	Претензійний порядок врегулювання спорів як вид переговорів	2
4.1.	Претензія як особливий інструмент переговорного процесу.	
4.2.	Процедура претензійного порядку врегулювання спорів.	
4.3.	Результати претензійного врегулювання спорів, їх оформлення.	
5.	Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.	2
5.1.	Поняття та характерні ознаки посередництва як способу альтернативного вирішення спорів.	
5.2.	Принципи посередництва як способу альтернативного вирішення спорів.	
5.3.	Види посередництва їх характерні ознаки.	
6	Фасилітація як вид посередництва	2
6.1.	Види фасилітації.	
6.2.	Процедура фасилітації.	
6.3.	Результати фасилітації, їх оформлення.	
7	Медіація як вид посередництва	2
7.1.	Поняття та види медіації.	
7.2.	Процедура медіації.	
7.3.	Оформлення результатів медіації.	
8	Консиліація як вид посередництва	
8.1.	Види консиліації.	
8.2.	Процедура консиліації.	
8.3.	Оформлення результатів консиліації.	
9	Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів	2
9.1	Комбіновані альтернативні способи вирішення правових спорів, їх поняття та види.	
9.2	Нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding): поняття, види, особливості застосування.	
9.3.	“Міні-суд” та особливості його проведення.	
9.4.	Інші комбіновані способи вирішення правових спорів.	
	Усього	18

1.3. Семінарські заняття

Семінарські заняття з навчальної дисципліни «Вступ до альтернативного вирішення спорів» поєднують в собі елементи семінарського та практичного заняття. Тобто поряд з розглядом теоретичних питань попередньо визначених тем (до яких студенти можуть готувати як усні виступи, так і письмові аудиторні завдання), на таких заняттях мають місце тренінги орієнтовані на формування у здобувачів вмінь та навичок конструктивного діалогу, максимально ефективного врегулювання конфліктів, вирішення складних та різнопланових завдань, інших soft-skills.

1.3.1. Основні вимоги до підготовки аудиторної письмової роботи

Рекомендована безпосередня присутність на практичних заняттях.

Оцінка за заняття формується за рахунок поєднання балів за відповідь на теоретичні запитання та за опанування практичної частини заняття.

При підготовці до семінарського/практичного заняття рекомендовано опрацювати лекційний матеріал, загальну і спеціальну літературу, національне законодавство та міжнародні акти, відеоматеріали по методиці проведення примирних процедур, а також відпрацьовувати набуті комунікаційні навички в юридичні практики та повсякденному житті.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі **таблиці/схеми** остання повинна відповідати вимогам вказаним для даного виду робіт в п. 1.4.1.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі кейсу (**ситуаційного завдання**), остання повинна містити наступні структурні елементи: фабула завдання; розкритий алгоритм розв'язання з посиланням, якщо це необхідно, на нормативні, міжнародні та літературні джерела; висновок/відповіді по питанням завдання.

При виконанні аудиторної письмової роботи у формі **реферату, правового есе, презентації** остання повинна відповідати вимогам вказаним для даного виду робіт в п. 1.5.1.

Креативність вітається.

1.3.2. Перелік семінарських занять

Семінарське заняття 1

Тема 1. Альтернативне вирішення спорів (АВС) як спосіб захисту прав, свобод, інтересів.

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та значення системи альтернативного вирішення правових спорів.
2. Характерні ознаки альтернативного вирішення правових спорів.
3. Правове регулювання системи альтернативного вирішення спорів в Україні.

Аудиторна письмова робота

1. Вирішити ситуаційне завдання:

№ 1. : Компанія «ArtStone» — виробник преміальної плитки та керамограніту з 15-річною історією, володіє зареєстрованою торговою маркою (ТМ). Вони помітили, що стартап «StoneArt Design» дизайн-студія, що виготовляє авторські меблі та декор із каменю (працює 2 роки) не тільки використовує майже ідентичну назву, а й обрав схожий фірмовий стиль (темно-сірий колір та золотий шрифт). «ArtStone» подали до суду позов про припинення порушення прав на ТМ та стягнення збитків у розмірі суми еквівалентної \$50,000.

Чи можливо вирішити цей конфлікт за допомогою способів альтернативного вирішення спорів? Відповідь обґрунтуйте.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конфлікт, правовий спір, захист прав, способи захисту, альтернативне вирішення правових спорів (АВС), переговори, посередництво, медіація, арбітраж, комбіновані способи альтернативного вирішення спорів.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно проаналізувати систему Альтернативного вирішення спорів, що передбачає можливість та механізми вирішення правового спору з позиції інтересу але з врахуванням вимог права.

«Альтернативне вирішення спорів» або «АВС» («Alternative Dispute Resolution» або «ADR») – це сукупність саме неюрисдикційних способів вирішення/врегулювання конфліктів (спорів), у результаті застосування яких конфліктуючі сторони отримують такий варіант вирішення спору, який враховує їх інтереси і тому є максимально взаємоприйнятним для них.

АВС виступають своєрідною альтернативою щодо офіційного правосуддя.

Характерними ознаками АВС порівняно із юрисдикційним (у т.ч. судовим) захистом є: доступність, оперативність, добровільність, конфіденційність, гнучкість, універсальність. Водночас слід визнати, що, незважаючи на переваги АВС, існують обставини, що обмежують їх застосування. Тому вирішення питання про застосування АВС залежить від обставин кожного конкретного спору. Недоліки зводяться до мінімуму, а переваги максимальні там, де з усього різноманіття способів АВС обирається той, що оптимально відповідає потребам сторін спору, характеру спірної ситуації і конкретним обставинами справи.

Аналіз юридичної літератури дозволяє стверджувати, що примирні процедури та система способів альтернативного вирішення спорів почала своє формування ще на етапі виникнення перших суспільних утворень. Утім активне впровадження програм примирення в Східній Європі та країнах СНД почалося лише на початку 90-х років ХХ ст. В Україні способи АВС стали предметом пильної уваги наприкінці 90-х років ХХ ст. Тому робота над їх законодавчою регламентацією почалась відносно нещодавно. В сучасній Україні більш-менш змістовне законодавче оформлення отримав лише арбітраж (третейське судочинство): внутрішній або національний, та міжнародний. Кожен його вид регулюється відповідними законами «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. та «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. Натомість положення щодо перегляду рішень та видачу виконавчих листів за рішеннями третейських судів містяться в ЦПК України.

Деякі процедури АВС, як-от, переговори — регламентовано на рівні окремих правових норм (претензійний порядок, закріплений ГПК України, по суті, містить норми, що визначають порядок проведення переговорів), але щодо переважної більшості способів вирішення правових спорів на засадах примирення законодавство лише починає розроблятися.

Зокрема впродовж останніх років ведеться законопроектна робота, спрямована на формування правової бази для медіації. Проте наразі цей спосіб АВС досі не отримав законодавчого оформлення.

Наприкінці 2017 року почала діяти нова редакція процесуальних кодексів України. Серед новел цивільного процесуального законодавства особливо привертає увагу нова примирна процедура — врегулювання спорів за участю судді.

16.11.2021 року було вперше прийнято Закон України «Про медіацію».

В січні 2023 року МКА запровадив практику комбінованих/гібридних процедур (мед-арбу та арб-мед-арбу).

Таким чином, сьогодні Україна знаходиться лише на етапі формування національної моделі альтернативного вирішення правових спорів.

За результатами вивчення теми студенти повинні знати: поняття та сутність правового спору, його специфіку як виду конфліктів; поняття та зміст системи альтернативного вирішення спорів (АВС), її характерні ознаки, переваги та недоліки способів АВС; особливості взаємодії АВС з юрисдикційним захистом; місце АВС в механізмі захисту прав, свобод і законних

інтересів особи, проблеми існуючих та перспективи запровадження нових способів АВС в Україні.

Семінарське заняття 2

Тема 2. Класифікація способів альтернативного вирішення спорів та сфера їх застосування

Питання для усного опитування та дискусії

1. Види способів альтернативного вирішення спорів.
2. Основні способи альтернативного вирішення спорів.
3. Комбіновані способи альтернативного вирішення спорів

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити у формі схеми класифікацію способів АВС.

2. Вирішити ситуаційні завдання:

№ 2. Громадянин А. систематично зловживає алкогольними напоями. Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння останній вчиняє домашнє насилля. З цього приводу його дружина неодноразово викликала поліцію але в подальшому відмовлялась від реєстрації відповідної заяви.

Під час чергового вживання алкогольних засобів громадянин А. вийшов на сходинокву клітину біля своєї квартири та образив і наніс тілесні ушкодження сусіду, громадянину Б.

Громадянин Б. викликав поліцію.

Дайте правову оцінку ситуації.

Чи можливе застосування до неї способів альтернативного вирішення спорів? Якщо так, то який з них буде найбільш ефективним для врегулювання даного конфлікту. Відповідь обґрунтуйте.

№ 3. Після смерті громадянина А. відкрилася спадщина до складу якої поряд з правами на нерухоме майно (квартиру та автомобіль) входили права на банківський вклад у розмірі 15000 доларів США.

Спадкоємцями за законом є двоє дітей спадкодавця (17 та 28 років). Обоє спадкоємців подали заяви про вступ у спадщину.

Нотаріус зазначив, що може видати свідоцтво про право на спадщину в рівних частках.

При цьому спадкоємець 17 років заявив, що права на автомобіль помилково включено до складу спадщини, оскільки останній було подаровано йому батьком на День народження про що є відповідний відеозапис. Другий спадкоємець не визнав цей факт.

Які способи можна застосувати для врегулювання цього конфлікту? Відповідь обґрунтуйте.

№ 4. Водій автомобіля припаркував його з порушенням правил дорожнього руху (із заїздом на велодоріжку). Неповнолітній велосипедист під час руху по велодоріжці не зміг розметнутися з автомобілем, велосипед вдарився в автомобіль та залишив на ньому подряпини. Цей факт зафіксував відеореєстратор автомобіля.

Власник автомобіля звернувся з позовом до батьків неповнолітнього Б. з вимогою про відшкодування шкоди заподіяної авто.

Батьки Б. заперечили проти позову. Серед інших аргументів вони зазначили, що на відео не їх дитина.

Дайте правову оцінку ситуації.

Чи можливе застосування до неї способів альтернативного вирішення спорів? Якщо так, то який з них буде найбільш ефективним для врегулювання даного конфлікту. Відповідь обґрунтуйте.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конфлікт, правовий спір, способи захисту, альтернативне вирішення правових спорів (ABC), переговори, посередництво, медіація, арбітраж, комбіновані способи ABC.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно дослідити різноманітні види способів Альтернативного вирішення спорів.

У світовій практиці застосовується значна кількість способів ABC, як самостійно, так і в комплексі з юрисдикційними процедурами, як-от: переговори (*negotiation*), посередництво, в т.ч. медіація (*mediation*), арбітраж (*arbitration*), нейтральне (в т.ч. експертне) встановлення обставин (*neutral factfinding, neutral evaluation, neutral expert factfinding*), мед-арб (*med-arb, co-med-arb*), міні-суд (*mini-trial*), спрощений суд присяжних (*summary jury trial*), приватне судочинство (*private tribunal*) або «суддя напрокат» (*rent-a-judge*) тощо.

Таке розмаїття способів ABC дозволяє класифікувати їх на види за різними критеріями.

Найбільш традиційним є розподіл способів ABC дозволу правових конфліктів на основні й комбіновані.

До основних належать: переговори, посередництво, арбітраж. Елементи цих трьох «основних» форм є складовою частиною багатьох інших процедур, які в зв'язку з цим отримали назву комбінованих, як-от: нейтральне (в т.ч. експертне) встановлення обставин, мед-арб, міні-суд, спрощений суд присяжних, приватне судочинство тощо.

Водночас при підготовці до даного заняття слід звернути увагу і на інші види альтернативного вирішення спорів.

Так, в юридичній доктрині залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту виділяють: інтегровані; неінтегровані способи. У першому випадку відповідні примирні процедури застосовуються як доповнення юрисдикційної (наприклад, судова медіація проводиться під час судового процесу та за сприяння суду), в другому — незалежно від існування формального процесу виключно за бажанням сторін спору (переговори можуть мати місце до судового розгляду або паралельно з ним).

Залежно від моделі взаємодії конфліктуючих сторін з посередниками способи ABC умовно класифікують на чотири групи:

процедури, які проводяться конфліктуючими сторонами без участі посередника (різні види переговорів);

процедури за участі посередника, який сприяє сторонам спору в налагодженні комунікації та веденні діалогу, при цьому розгляд конфліктної ситуації та пошук шляхів її вирішення сторони здійснюють самостійно (фасилітація, пасивна медіація тощо);

процедури, в яких посередник, що залучається, може висловлювати свою позицію щодо окремих обставин конфліктної ситуації або можливих варіантів її вирішення, проте його міркування мають рекомендаційний характер (нейтральний експертний висновок, міні-суд, консиліація тощо);

процедури, в яких посередник залучається для розгляду та вирішення спору і його рішення має обов'язковий для сторін характер (арбітраж, приватне судочинство тощо).

При опрацюванні матеріалу необхідно пам'ятати, що практично значимими є й інші класифікації ABC (залежно від методів, що переважно застосовуються в процесі розгляду спірної ситуації для вирішення спору; залежно від обов'язковості застосування процедури тощо)

За результатами вивчення теми студенти повинні знати: знати та вміти розрізняти види способів АВС, загальні передумови їх виникнення та закономірності розвитку в світі та на території сучасної України.

Семінарське заняття 3

Тема 3. Переговори як спосіб альтернативного вирішення спору

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та характерні ознаки переговорів.
2. Види переговорів.
3. Переговорний процес та оформлення його результатів.

Аудиторна письмова робота

1. Вирішити ситуаційне завдання:

№ 5. Вам доручили організувати крос-культурні переговори між Компанією «J'Elite» (Швейцарія), яка є сімейним ювелірним бізнесом з 200-річною історією. Використовують лише дорогоцінні метали, натуральні камені, цінують репутацію вище за прибуток та Корпорацією «Global-Bright» (США): Технологічний гігант, що виходить на ринок прикрас, як ювелірних, так і біжутерії. Працюють неймовірно швидко, орієнтовані на мас-маркет та цифрові продажі. Ювелірний дім шукає інвестиції. Американська корпорація хоче викупити 51% акцій, щоб використовувати бренд «J'Elite» для своєї нової лінійки елітних ювелірних прикрас.

Визначте найбільш оптимальний вид переговорів, час і місце їх проведення та сплануйте переговорний процес?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, переговори, позиція, інтерес, компроміс, співпраця, позиційний торг, інтегративні переговори.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття та значення переговорів як способу альтернативного вирішення правових спорів.

Переговори — це спосіб вирішення спорів шляхом обговорення конфлікту сторонами з метою його врегулювання або досягнення взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них вирішення конфлікту.

Переговори відрізняються від інших видів соціальної взаємодії тим, що:

- їх основною складовою є спілкування (усне або письмове) та обмін думками;
- процес переговорів передбачає спільну діяльність двох або більше суб'єктів, яка, незважаючи на можливі розбіжності між ними, орієнтована на досягнення відносно єдиної мети — досягнення угоди між їх учасниками;
- така діяльність є як правило добровільною та свідомою і орієнтована як на сприяння виникненню зміни або припиненню в майбутньому відносин між двома або більше сторонами, так і для усунення вже існуючих проблем;
- передбачається можливість використання різних стилів ведення переговорів;
- переговори допомагають зберегти або відновити відносини, які будуть або повинні бути продовжені в майбутньому;
- переговори можуть застосовуватись до широкого кола суспільних відносин (у т.ч. таких, що знаходяться поза межами правового регулювання) на індивідуальному, інституційному, національному або глобальному рівнях, що робить їх універсальною формою спілкування.

Крім того, слід пам'ятати, що переговори є дискретною процедурою; їх успіх багато в чому обумовлений тією обставиною, що ніхто, крім самих сторін, не може чинити на них вплив. У зв'язку з цим процедура переговорів визначається самими сторонами, а не державою. Законодавець, проте, може розглядати вичерпання переговорних механізмів як обов'язкову попередню умову звернення до суду (наприклад, національний претензійний порядок). Переговори без участі посередника або за участю нейтрального посередника — це недорогий і досить швидкий спосіб вирішення складного конфлікту. Як правило, переговори відбуваються тоді, коли альтернативи обговорюваної угоди є не вигідними для обох контрагентів. Однак недоліком процедури переговорів можна назвати можливість втрати контролю над емоціями осіб, життєві інтереси яких знаходяться в зоні конфлікту. Крім того, сторони спору можуть мати занадто різні уявлення про предмет спору, в зв'язку з чим переговори далеко не завжди можуть закінчитися успішно.

В юридичній доктрині переговори класифікують за різними критеріями: залежно від кількості сторін: двосторонні (*bilateral negotiations*) та багатосторонні (*multilateral negotiations*); за характером взаємодії сторін: прямі (*direct negotiations*) і непрямі (*indirect negotiations*); залежно від регулярності проведення: разові, а також поновлювані переговори (*ongoing negotiations*), які, у свою чергу, поділяються на такі, що тривають регулярно, мають стабільний порядок денний і передбачають можливість повернутися до раніше обговорюваних питань, і такі, що можуть проводитись в кілька етапів, і в ході одного етапу переговорів вирішується по суті лише певна частина багатоступеневих питань тощо. За ступенем участі технології в досягненні кінцевого результату електронні переговори поділяють на *повністю автоматизовані* (коли комп'ютерна програма видає результати без втручання людини (автоматизовані переговори, системи забезпечення проведення переговорів)) та *процедури, що передбачають участь сторін і нейтральної особи в досягненні кінцевого результату* (прямі електронні переговори, вирішення претензій).

Різні види переговорів мають свою специфіку та застосовуються для різних типів конфліктів.

Важливо також засвоїти, що залежно від намірів учасників переговорів можуть різнитися й стилі їх ведення.

Існування багатьох різновидів переговорів обумовлює специфіку переговорного процесу, який також може відрізнятися. Водночас його умовно можна поділити на п'ять найбільш поширених етапів переговорів: 1) підготовка до переговорів; 2) виступи (презентація) сторін; 3) формулювання списку обговорюваних питань; 4) досягнення домовленості й оформлення договору; 5) завершення переговорів. Під час вивчення зазначеної теми потрібно детально проаналізувати зміст кожного з етапів, а також звернути увагу на особливості оформлення результатів переговорів.

За загальним правилом, проведення переговорів починається з підготовки, хоча на практиці і мають місце так звані *спонтанні* переговори, які починаються одразу після виникнення конфлікту. На етапі *підготовки до переговорів* сторони приймають рішення про призначення дати та місця переговорів, вивчають майбутнього учасника переговорів (склад засновників, можливих представників, сферу діяльності, постачальників тощо), оцінюють його слабкі і сильні сторони, визначають коло своїх інтересів, пріоритетні завдання та порядок їх обговорення, також обирають кілька варіантів тактики ведення переговорів. Варто зауважити, що підготовка до переговорів як способу АВС дещо відрізняється від підготовки неконфліктних переговорів.

Наступним етапом є *виступи (презентація) сторін*. У ході цього переговорного етапу кожна сторона викладає контрагенту свою позицію щодо спірного питання, наводить належні аргументи, озвучує перелік питань, за якими сторона готова піти на поступки. Успішне проведення такого етапу потребує навичок переговорної техніки.

Основне завдання етапу *формулювання списку обговорюваних питань* полягає в підбитті підсумків обговорення, складання переліку питань, за якими вже досягнуто згоди, а також тих, які вимагають більш детального вивчення. Цей етап має важливе організаційне значення.

Сторони складають список питань, за якими їм необхідно прийти до спільної згоди в результаті переговорів.

Четвертий етап переговорів — *досягнення домовленості й оформлення договору*. Тут сторони спільно розробляють варіанти угоди й уточнюють деталі. У разі його відсутності сторони можуть вдатися до інших видів альтернативного вирішення спорів.

На останньому етапі — *завершення переговорів* — є здійснення аналізу досягнутих результатів і орієнтація на виконання двосторонніх домовленостей.

За результатами вивчення теми студенти повинні знати сутність та характерні ознаки переговорів як способу АВС, розрізняти види переговорів, вміти визначати стилі найбільш ефективні для конкретних переговорів та особливості їх процедури.

Семінарське заняття не проводиться **Тема 4. Претензійний порядок врегулювання спорів** **як особливий вид переговорів**

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, переговори, позиція, інтерес, компроміс, співпраця, позиційний торг, інтегративні переговори.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Наразі в Україні законодавче оформлення отримав лише один вид переговорів — претензійне врегулювання спору.

Претензійний порядок врегулювання спору — різновид переговорів, що передбачає самостійне врегулювання спору сторонами в поза- і досудовому порядку за допомогою особливого письмового спілкування з метою зняття правової або фактичної невизначеності та встановлення (визначення) цивільних прав, що є для сторін у силу договору або закону обов'язковою або добровільною. Особливістю претензійної процедури, яка дозволяє чітко кваліфікувати і відрізнити її від інших схожих досудових способів врегулювання спорів є обов'язкова письмова форма.

Законодавче визначення претензії не закріплено, але в доктрині *претензією* (від лат. *praetendo* — тримати попереду, бути перед чимось) визначають як письмовий документ, що надсилається особою, яка вважає, що її права та законні інтереси порушені, до порушника з вимогою відновити ці права та інтереси ніж звертатись за вирішення відповідного питання до судових або інших юрисдикційних органів.

Якщо в договорі є обов'язкові вимоги до змісту, форми і направлення претензії, вона повинна їм повністю відповідати, але якщо такі вимоги не передбачені в договорі з контрагентом, то доцільно включити в претензію такі положення:

- найменування суб'єкта, якому адресована претензія, і власне найменування із зазначенням адреси і платіжних реквізитів;

- номер претензії і її дата;

- посилання на конкретні порушені умови зобов'язань, норми законодавства;

- перелік доданих документів, які обґрунтовують претензійні вимоги;

- вимоги про усунення описаних порушень;

- строк (термін) розгляду претензії (направлення відповіді);

- грошові вимоги (сума і розрахунок).

Через обмін претензією та відповіддю на неї відбувається спілкування сторін у межах врегулювання спору

Слід пам'ятати, що застосування претензійного порядку врегулювання спору в Україні є правом, а не обов'язком суб'єктів спірних правовідносин. Проте в окремих випадках

застосування цього порядку є обов'язковим(за договорами у сфері торговельного мореплавства, повітряних вантажних перевезень, поштового зв'язку та ін.).

За результатами вивчення теми студенти повинні знати сутність та характерні ознаки претензійного порядку як виду переговорів, особливості їх процедури, визначати доцільність їх застосування в конкретній ситуації.

Семінарське заняття 4

Тема 5. Посередництво як спосіб альтернативного вирішення спорів

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та значення посередництва як способу альтернативного вирішення спорів
2. Принципи посередництва
3. Загальна характеристика видів посередництва.

Аудиторна письмова робота

1. Вирішити ситуаційне завдання

№ 6 : Юридична фірма «ІТ-право» (ТОП-100 на ринку юридичних послуг).

Учасники конфлікту: Артур Вайс (Керуючий партнер, 45 років): Засновник фірми, прихильник класичної «старої школи», консерватор та Максим Чумак (Молодший партнер, 30 роки): «Зірка» фірми, привів найбільших ІТ-клієнтів, прихильник автоматизації та гнучких підходів.

Суть конфлікту: Максим заявив про свій намір вийти зі складу партнерів і відкрити власну практику. Головна проблема — клієнт «Global-Tech» (приносить 40% прибутку фірми). Максим вважає, що це його особистий клієнт. Артур стверджує, що клієнт належить бренду фірми. Крім того, на фірмі діє договір про «непереманювання» співробітників, а Максим хоче забрати з собою команду з п'яти топових юристів. Артур погрожує судовим позовом про стягнення збитків та дискваліфікацію Максима, а Максим — розголосом про «сірі» схеми оптимізації податків, які фірма використовувала за вказівкою Артура.

Дайте правову оцінку ситуації.

Який вид посередництва найефективніший для врегулювання цього конфлікту. Відповідь обґрунтуйте.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, посередництво, посередник, примирна процедура.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

На практиці у випадку виникнення спору, непоодинокими є ситуації, коли існують проблеми із взаєморозумінням між конфлікуючими сторонами і є велика ймовірність допустити помилки, що можуть призвести до затягування конфлікту на більш довгий час та його ескалації. Ефективному вирішенню таких спорів сприяє залучення посередника. Спосіб вирішення спорів (конфліктів, дискусій), що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника, який сприяє останнім у відновленні комунікації, обговоренні конфлікту та пошуку способів його вирішення або взаємовигідного (взаємоприйнятного) для них врегулювання конфлікту, отримав назву посередництво, і займає особливе місце серед способів альтернативного вирішення спорів. Безсумнівними перевагами посередництва є його гнучкість, універсальність та економічна доступність. Крім того, ця процедура спрямована на діалог між учасниками конфлікту і посередником і, що найбільш важливо, на діалог конфлікуючих сторін між собою, а тому ефективність цього способу досить висока.

Необхідність обробки значного обсягу інформації в ході посередництва, з'ясування певної спільності та взаємозв'язку інтересів сторін, посилення їхньої взаємної довіри й готовності до спільного пошуку збалансованого вирішення конфлікту обумовлює поетапність цієї примирної процедури. Звісно структура посередництва залежить від його виду та особливостей конкретного спору, що є предметом врегулювання, водночас, можна виділити етапи, як правило, присутні в більшості процедур. Так, першим етапом є ініціювання процедури, на якому відбувається вибір виду посередництва, який найбільше відповідає потребам сторін конфлікту та конкретного посередника чи відповідної організації, документальне оформлення (де це потрібно) угоди про відповідні послуги.

Наступним етапом є налагодження комунікації сторін. Тут посередник здійснює збір повної інформації про конфлікт на поточний момент і вживає заходів щодо спонукання сторін до діалогу. В окремих видах посередництва функції посередника щодо початку та налагодження комунікації вичерпуються визначенням часу, місця та допомогою в організації проведення зустрічі сторін. При цьому в подальшому діалозі він може не брати активної участі (наприклад, «добрі послуги»), в інших — посередник може активно співпрацювати з усіма учасниками до моменту кінцевого вирішення конфлікту (наприклад, медіація, консиліація).

На етапі взаємодії учасників посередництва посередник забезпечує конструктивне обговорення проблеми. З цією метою він може надавати допомогу в організації спілкування, гасити надмірну емоційність сторін та створювати комфортну атмосферу спілкування, зміщувати акценти в діалозі, звертати увагу учасників на певні факти, надавати допомогу в пошуку вирішення конфлікту.

Завершальним етапом посередництва є перевірка виконання домовленостей. Оскільки фактично рішення щодо способу врегулювання конфлікту приймають сторони, саме вони відповідають за виконання угоди, досягнутої в результаті діалогу. Водночас своєрідний контроль посередника в цьому випадку дозволяє останньому побачити, чи ефективною була примирна процедура. Якщо ж виявлено проблеми виконання, посередник може своєчасно посприяти сторонам у подоланні труднощів з виконанням і проаналізувати, якими упущеннями під час посередництва вони обумовлені та не допустити їх у майбутньому.

При ознайомленні конкретними видами посередництва слід пам'ятати, що не всі з них є способами АВС. Так, наприклад, посередництво у формі модерації має супровідний характер, завданням посередника-модератора є тільки організація роботи групи. Він контролює процес, а сторони вирішують проблемні питання самостійно. Кінцевий результат, якого досягне група в процесі обговорення, для модератора не важливий, у той час як, при АВС посередник орієнтований не тільки на допомогу в організації самостійного діалогу сторін, але й у досягненні ними конструктивного результату обговорення.

За результатами вивчення теми студенти повинні визначати поняття та характерні ознаки посередництва як способу АВС, загальний алгоритм посередницької процедури та вимоги до посередника.

Семінарські заняття 5

Тема 6. Фасилітація як вид посередництва

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та види фасилітації.
2. Процедура фасилітації, її особливості.
3. Результати фасилітації, їх оформлення.

Аудиторна письмова робота

1. Вирішіть ситуаційне завдання.

№ 7. В Рекламному агентстві «Креатив-Плюс» (50 працівників) керівництво ввело нову систему КРІ (показників ефективності) та обов'язкову присутність в офісі три дні на тиждень для «синергії». Колектив умовно розділився на дві групи «Старожили» (Кістяк компанії): Працюють по 10–15 років. Цінують стабільність, сувору дисципліну, роботу в офісі «з 9 до 18» та чіткі інструкції та «Інноватори» (Молоді фахівці): Працюють 1–2 роки. Цінують гнучкий графік, віддалену роботу, неформальне спілкування та свободу творчості. «Старожили» обурені, що молодь часто запізнюється на ці спільні дні та «працює на пуфах з ноутбуками», що виглядає як неробство. «Інноватори» вважають нову систему «цифровим рабством» і заявляють, що їхня продуктивність падає через офісний шум і застарілий контроль. Конфлікт перейшов у відкриту фазу на загальних зборах: були взаємні звинувачення в непрофесіоналізмі, два ключових дизайнери («інноватори») подали заяви на звільнення.

Визначте найбільш оптимальний вид фасилітації, формат, час і місце проведення та сплануйте процес?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, посередництво, фасилітація, фасилітатор.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Фасилітація (від англ. facilitate — полегшувати, сприяти) — вид посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника (посередників), який шляхом підвищення ефективності комунікації між ними сприяє останнім в організації обговорення складної проблеми, ситуації чи конфлікту та їх ефективному вирішенню чи досягненню взаємоприйнятної угоди.

Вперше увагу дослідників фасилітація привернула вкінці XIX с. Деякі науковці її відкриття пов'язують з іменем фізіолога У. Фере¹, інші — з дослідженнями психолога Нормана Триплетта². Пізніше було підтверджено, що люди реагують на присутність один одного несвідомо, і мотивація вирішення завдання у члена групи змінюється в присутності значущих для нього людей³, а в тридцятих роках XX ст. експериментально було підтверджено гіпотезу, що в деяких ситуаціях присутність інших людей, навпаки, заважає виконанню завдань. Цей ефект отримав назву «соціальна інгібіція». У шістдесятих роках Р. Зайонц, дослідивши ці два протилежні ефекти, зробив висновок, що присутність іншої особи викликає соціальне збудження, яке прискорює реакції людини, але зменшує їх швидкість. Тому проста діяльність виконується ефективніше, а в завданнях, що потребують концентрації, кількість помилок зростає, внаслідок чого вони вирішуються менш успішно⁴. Таким чином, виявилось, що для того, щоб вирішити складну проблему групою осіб, потрібно її розбити на прості складові. Ефективно вирішуючи прості питання, група вирішує складну проблему, складовою якої вони є. Тому при фасилітації процес діалогу, по суті, розбивається на поетапне вирішення питань, які в сукупності й вирішують основну проблему.

Тому ця примирна процедура є надзвичайно ефективною при застосуванні до таких ситуацій, у яких сторони група осіб бажає вести діалог, але з певних причин вони не можуть ефективно співпрацювати. Зокрема, у процесі спільного обговорення проблемних питань групою осіб, чим більше висловлюється думок, тим більше виникає розбіжностей і незрозуміння між учасниками. Це обумовлює значні витрати часу на обговорення питань, які не стосуються основної теми зустрічі, та часто призводить до того, що сторони не можуть прийти до спільного знаменника у своїй дискусії і потребують допомоги посередника, який би забезпечив ефективну взаємодію групи.

¹ Фасилітація. URL: <http://fasilitazia.blogspot.com>.

² Соціальна фасилітація / Национальная психологическая энциклопедия. URL : <http://vocabulary.ru/termin/socialnaja-fasilitacija.html>

³ Фасилітація / Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. URL : <http://www.studifiles.ru/preview/5462587>

⁴ Фасилітація / Психология и психиатрия. URL : <http://psihomed.com/fasilitatsiya>

При фасилітації допомога посередника в організації та процесі групового обговорення може здійснюватися на багатьох рівнях. Це може бути як допомога в налагодженні комунікації між сторонами та встановленні основних правил і порядку денного для їх майбутніх зустрічей, так і участь у цих зустрічах, аналіз ситуації і можливих результатів у цілому та допомога учасникам не відволікатися і працювати над їхньою спільною метою. Це може також означати допомогу у встановленні такої мети. При цьому фасилітація відрізняється від простого управління тим, що вона не має імперативного характеру.

Під час дослідження фасилітації особливу увагу слід приділити аналізу процедури цього виду посередництва, а також технікам та інструментам фасилітатора, як-от: «Технологія участі» (Technology of Participation-ToP), «Світове кафе» (The World Cafe), «Відкритий простір» (Open Space), «Сприятливий запит» (Appreciative Inquiry), «Саміт позитивних змін» (Appreciative Inquiry Summit), «Динамічна фасилітація» тощо.

Семінарські заняття 6 **Тема 7. Медіація як вид посередництва**

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та характерні ознаки медіації як виду посередництва.
2. Види/моделі медіації.
3. Процедура медіації та її результати.

Аудиторна письмова робота

1. Вирішити ситуаційні завдання.

№ 8. Громянин Артеменко звернувся до суду з позовом про встановлення порядку користування житловим приміщенням (трикімнатною квартирою) до трьох співвласників. Позивачу належить 1/6 частки квартири. Він є племінником померлого Черненка і отримав частку за заповітом. Зараз з сім'єю проживає в орендованому житлі, термін оренди спливає через місяць. Дружина Артеменко чекає на дитину. Грошей на повноцінний внесок за власну квартиру немає, 1/6 частки цієї квартири — це його єдиний капітал (ртинкова вартість приблизно еквівалентна \$7,000–\$9,000). Утім у квартирі усі кімнати за площею перевищують 1/5 частки квартири. Троє співвласників: дружина Черненка Віра — пенсіонерка, його син Михайло — працює вчителем, донька Черненка Марина — студентка. Мати займає кімнату 14 м². Син займає кімнату 18 м². Донька займає найменшу кімнату 12 м², де також облаштоване її робоче місце.

Державна оцінка частки складає суму еквівалентну \$4,000. Будівельно-технічна експертиза вже підтвердила, що виділити 1/6 частку як окрему кімнату з окремим входом неможливо. Вселення Артеменко означає, що хтось має або звільнити кімнату, або ділити її з чоловіком та його сім'єю.

Чи можливо вирішити цей спір в порядку АВС? Якщо так, який вид посередництва юристу варто рекомендувати сторонам?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, посередництво, медіація, медіатор, медіаційна угода.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

При опрацюванні матеріалу необхідно особливу увагу приділити *медіації* (від лат. *medius* — займати середину між двома точками зору або сторонами) – виду посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — медіатора, який сприяє останнім у відновленні комунікації, обговоренні

конфлікту та пошуку способів його вирішення або взаємовигідного (взаємоприйняттого) для них врегулювання конфлікту.

Саме ця примирна процедура наразі імплементується в національний механізм захисту прав особи як найбільш універсальний вид посередництва.

В різних країнах процедури медіації мають багато спільного, утім їх роль у механізмі захисту прав людини і взаємодія з юрисдикційною захистом відрізняються. Залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту виділяють 1) *судову («присудову», «інтегровану»)* та 2) *позасудову (неінтегровану) медіацію*. В першому випадку даний спосіб АВС застосовується під час судового провадження за сприяння суду, в другому – незалежно від існування судового процесу виключно за бажанням сторін спору.

Залежно від моделі поведінки медіатора розмежовують три види медіації: 1) *медіація при пасивній участі медіатора* – медіатор в процесі посередництва лише сприяє налагодженню комунікації між сторонами конфлікту; 2) *Медіація при активній участі медіатора* – медіатор поряд з налагодженням комунікації між сторонами конфлікту може давати оцінку окремим фактам або позиціям сторін (наприклад, висловлювати свою думку про ймовірне рішення по справі, якщо спір буде передано на розгляд суду); 3) *Трансформативна медіація* – медіатор не тільки сприяє комунікації між сторонами для врегулювання конкретного спору, але й відновленню нормальних відносин сторін.

Також медіацію диференціюють залежно від загальної мети проведення процедури примирення на: 1) *Превентивну медіацію*, що, у свою чергу, поділяється на: медіацію укладення угоди; медіацію супроводу проекту, зокрема реалізацію довгострокових проектів з метою швидкого узгодження протиріч на ранніх стадіях задля забезпечення своєчасності завершення проекту; медіацію прийняття рішень, а також 2) *Медіацію існуючого спору* з такими підвидами, як: оглядова медіація; медіація стримування розвитку (ескалації) спору; медіація врегулювання спору.

За загальним правилом застосування медіації для вирішення конкретного правового спору здійснюється за спільним рішенням конфліктуючих сторін. Водночас в країнах, де поряд з *добровільною* застосовується *модель обов'язкової, судової медіації* звернення до медіатора може бути рекомендовано або призначено судом.

Принципами процесу медіації є закріплені в нормах основні правові ідеї про завдання медіації, процесуальну діяльність суб'єктів медіації, їхні повноваження та становище учасників цього процесу, що визначають зміст процесу медіації, порядок його здійснення та перспективи подальшого розвитку.

Основоположними принципами медіації є: (добровільність, рівноправ'я сторін, нейтральність, конфіденційність).

Процедура медіації в різних країнах має свої особливості, проте в більшості випадків, вона здійснюється в кілька *етапів*, як от: вступне слово медіатора; виступи (презентація) сторін; формулювання порядку денного, з'ясування інтересів сторін, визначення спірних питань; формування пропозицій щодо шляхів вирішення спору (висування альтернативних рішень), оцінка й вибір рішень, досягнення угоди та її оформлення.

Також проведенню примирної процедури може передувати підготовчий етап, на якому відбуваються вибір сторонами спору медіатора або медіаційної організації, попередні зустрічі сторін спору з медіатором та укладається договір про проведення медіації.

Посередники-медіатори можуть здійснювати медіаційну діяльність індивідуально, в складі організації та об'єднання медіаторів. Процедура медіації в різних країнах має свої особливості, проте в більшості випадків, вона здійснюється в кілька етапів, як от: вступне слово медіатора; виступи (презентація) сторін; формулювання порядку денного, з'ясування інтересів сторін, визначення спірних питань; формування пропозицій щодо шляхів вирішення спору (висування альтернативних рішень), оцінка й вибір рішень, досягнення угоди та її оформлення.

За результатами вивчення теми студенти повинні визначати поняття та характерні ознаки медіації як виду посередника, розрізняти її види та особливості її процедури.

Семінарські заняття 7
Тема 8. Консиліація як вид посередництва

Питання для усного опитування та дискусії

1. Поняття та види консиліації.
2. Процедура консиліації.
3. Оформлення результатів консиліації.

Аудиторна письмова робота

1. Вирішити ситуаційне завдання.

№ 9. Громадянин З. придбав у Туристичної агенції «П.» тур до Італії. Придбаний пакет туристичних послуг включав вартість авіаперельоту, трансфер до готелю та проживання в готелі рівня 5 зірок на умовах ultra all (UALL). Утім по приїзду виявилось, що Готель 3-зірковий і умови проживання в ньому all inclusive (ALL).

Турист зателефонував в агентство з скаргою на невідповідність рівня оплачених ним та отриманих послуг.

Який спосіб АВС найбільш ефективний для вирішення цієї конфліктної ситуації? Чому?

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, посередництво, консиліація, консиліатор, консиліаційна комісія.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Консиліація (від лат. *concilio* – наближати, англ. *conciliate* – примиряти) – це спосіб альтернативного вирішення спорів (АВС), вид посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника–консиліатора, який за результатами обговорення конфлікту пропонує сторонам варіант рішення, яке не є обов'язковим для них.

Цей вид посередництва, як правило, застосовується до таких ситуацій, у яких потрібно підтримувати зв'язок зі сторонами в обміні інформацією і визначенні можливих результатів діалогу. У зв'язку з цим, консиліатор виступає не тільки як посередник, але й як своєрідний радник конфліктуючих сторін. Це означає, що посередник може робити сторонам консультативні зауваження, що стосуються характеру спору протягом всього процесу обговорення.

Перші організації, що спеціалізувалися на наданні послуг консиліації, почали офіційно функціонувати ще на початку ХХ ст. Популярності саме цього способу сприяла практика його застосування для врегулювання трудових конфліктів. Так, зокрема, в 1913 році для вирішення трудових конфліктів було засновано *American Conciliation Service*. Недивно, що одним з перших міжнародно-правових документів, у якому містяться положення про врегулювання спору за допомогою консиліації, є Рекомендація Міжнародної організації праці щодо добровільного примирення та арбітражу № 92 від 29 червня 1951 р. (*R092 Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951*).

З прийняттям Конвенції про врегулювання інвестиційних спорів між державами та фізичними або юридичними особами інших держав 1965 р (*Convention on the settlement of investment disputes between states and nationals of other states*), глава третя якої так і називається «Conciliation», цей вид посередництва набув міжнародного поширення та визнання як спосіб АВС, зокрема, комерційних спорів.

Більше того, процес консиліації почав використовуватись державними органами та судами¹⁵¹. А в 1992 року Конвенцією з примирення й арбітражу в рамках НБСЄ (*Convention on Conciliation and Arbitration within the OSCE*) було передбачено навіть створення відповідного

суду (*Court of Conciliation and Arbitration*) для врегулювання за допомогою консиліації, а в разі необхідності — арбітражу спорів між державами.

Деякі дослідники консиліацію називають попереднім етапом переговорів, медіації або арбітражу, «оціночною медіацією» тощо. Водночас це самостійний вид посередництва, що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — консиліатора, який виступає не тільки як власне посередник, але й як своєрідний радник конфліктуючих сторін. Це означає, що посередник може робити сторонам консультативні зауваження, що стосуються характеру спору протягом всього процесу обговорення та за результатами обговорення конфлікту може пропонувати сторонам варіант рішення, яке не є обов'язковим для них.

Процедура консиліації, чітко не регламентована, оскільки в кожному конкретному випадку саме сторони визначають її зміст. Утім процес взаємодії консиліатора та конфліктуючих сторін можна умово поділити на такі етапи: формування примирної комісії (Conciliation Commission); вступне слово консиліатора; виступи (презентація) сторін; спільне обговорення; приватні зустрічі; заключне спільне обговорення.

В 2017 році в національний механізм захисту прав особи включено *врегулювання спору за участю судді*.

Сутність цієї примирної процедури полягає в тому, що до початку розгляду цивільної справи по суті суддя, призначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою для розгляду відповідної справи, за згодою сторін, може провести попередню зустріч зі сторонами, щоб дізнатися про їх аргументи. Надалі для кращого розуміння процесу сторонами й отримання повної інформації суддя може проводити окремі наради з кожною зі сторін. Таким чином, він може з'ясувати, на які поступки готові піти сторона для вирішення справи та спрямувати їх до прийняттого результату.

За результатами вивчення теми студенти повинні визначати поняття та характерні ознаки консиліації як виду посередництва, знати процедуру та специфіку ролі в ній консиліатора.

Семінарські заняття не проводиться **Тема 9 Арбітраж як спосіб вирішення спорів**

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: альтернативне вирішення спорів, арбітраж, третейський суд, арбітражна угода/застереження.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Арбітраж — це спосіб альтернативного вирішення спорів (АВС), що передбачає взаємодію сторін конфлікту та незалежного, нейтрального, кваліфікованого посередника — арбітра, який за результатами обговорення конфлікту вповноважений винести обов'язкове для сторін рішення. Головне завдання арбітражу полягає у врегулюванні спору шляхом застосування норм відповідного (національного або міжнародного) права.

Даний спосіб альтернативного вирішення правових конфліктів має глибоке історичне коріння й дуже популярний у більшості країн світу. У ХХ ст. арбітраж став стандартним методом вирішення спорів в різних галузях економіки (будівництво, біржова торгівля, перевезення і страхова справа, міжнародні комерційні угоди тощо) — галузях, де фахова грамотність арбітра є особливо корисною.

Слід пам'ятати, що в Україні арбітраж здійснюється так званими третейськими судами, які попри свою назву не є органами судової влади. Тому, вітчизняне третейське судочинство є нічим іншим як видом арбітражу.

Аналізуючи арбітраж, студентам необхідно особливу увагу приділити аналізу юридичної природи і принципів організації арбітражу в Україні. В юридичній доктрині існує дискусія щодо віднесення арбітражу до способів АВС, оскільки останній не відповідає таким ознакам

АВС як неформалізований характер, менша вартість порівняно із судовою процедурою, швидкість тощо. Водночас у терміні «альтернативне вирішення спорів» альтернативність означає можливість конфлікуючих сторін використовувати для вирішення/врегулювання конфлікту (спору) і захисту своїх прав та інтересів будь-які на їх вибір примирні чи інші процедури, не заборонені законом. Така риса притаманна й арбітражу, попри його формалізований характер, адже обирати цей спосіб врегулювання спорів чи ні — вирішують саме сторони; і вони самостійно визначають, з яким арбітром (арбітрами) співпрацювати і який вид арбітражу обрати.

В Україні, як і багатьох інших країнах світу, функціонують внутрішній (третейські суди) і зовнішній (міжнародний комерційний) арбітраж.

При дослідженні видів арбітражу студентам слід звернути увагу на те, що розвиток цього способу АВС обумовив існування двох основних його форм: інституційного (постійнодіючого) арбітражу та арбітражу *ad hoc* (створеного для вирішення конкретної справи).

Також диференціюють види міжнародного комерційного арбітражу за предметним принципом: арбітражі загальної компетенції, які можуть розглядати всі види спорів, пов'язаних з міжнародним економічним та науко-технічним співробітництвом (наприклад, Американська арбітражна асоціація, Китайська міжнародна торгово-економічна арбітражна комісія, Лондонський комерційний міжнародний арбітражний суд), та арбітражі спеціальної компетенції, які формуються з метою вирішення спорів, що виникають зі специфічних відносин (Арбітраж при Міжнародній асоціації повітряного транспорту, Арбітраж при асоціації з торгівлі кави в Гамбурзі, Арбітраж Лондонської асоціації з торгівлі зерном).

Наразі арбітраж це один з небагатьох способів АВС, що знайшов своє детальне законодавче регулювання в більшості розвинених країн.

При опрацюванні матеріалу необхідно також студентам потрібно пам'ятати, що за формою закріплення виділяють два види арбітражних угод: арбітражне застереження та окрема арбітражна угода. Арбітражне застереження є більш розповсюдженим видом арбітражної угоди і є домовленістю сторін про передачу свого спору до арбітражу у випадку виникнення потенційних протиріч між ними. Як правило, арбітражне застереження включається до змісту основного договору та є його частиною. Натомість окрема арбітражна угода або «третейський запис» має ретроспективний характер – це самостійний договір про передачу спору, що виник на розгляд третейського суду бо МКА. Окремі науковці виділяють третій вид арбітражної угоди — арбітражний договір, що укладається сторонами окремо від основного контракту, щодо спорів, що можуть виникнути між сторонами в майбутньому, у зв'язку з конкретним контрактом, або групою контрактів між ними.

Додатково студенти повинні проаналізувати процедуру арбітражу та його результати.

Як правило, арбітраж (і внутрішній, і міжнародний) діє у складі одного або трьох арбітрів.

Процедура розгляду справ у арбітражі має ряд спільних рис із судовим провадженням, але ці процеси є принципово різними. Характерною особливістю арбітражного процесу, на відміну від процесу національних судів, що підпорядковані вимогам процесуальної форми, в арбітражі у сторін є необмежені можливості впливати на процедуру вирішення спору.

За результатами вивчення теми студенти повинні також знати та вміти з'ясувати особливості процедури арбітражу, специфіку прийняття, звернення до виконання та оскарження арбітражних рішень.

Семінарське заняття 8 **Тема 10. Комбіновані способи** **альтернативного вирішення правових спорів**

1. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів, їх поняття та види.
2. Нейтральне встановлення фактів (*neutral fact finding*): поняття, види, особливості застосування.

3. “Мед-арб”: поняття, види та особливості.
4. “Міні-суд” та особливості його проведення (mini-trial, mini-court).

Аудиторна письмова робота

1. Відобразити схематично «Утворення комбінованих способів АВС».

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: АВС, комбіновані способи альтернативні вирішення правових спорів, мед-арб, арб-мед, міні-суд, спрощений суд присяжних, приватна судова система, нейтральне встановлення фактів, нейтральна експертиза, омбуцман.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Оскільки система способів альтернативного вирішення спорів характеризується певною гнучкістю та індивідуальним підходом до кожного конкретного спору, цілком логічним етапом її розвитку стало виникнення нових процедур врегулювання спорів, які поєднують у собі відповідні механізми основних способів вирішення спору — переважно посередництва, переговорів та арбітражу. Такі способи вирішення спорів у науці отримали назву «комбіновані», «комплексні» або «гібридні».

Дуже поширеним способом АВС є й *Нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding)*, що передбачає залучення сторонами конфлікту або суб'єктом, що розглядає/вирішує спір незалежного фахівця, який досліджує обставини справи і дає їм нейтральну оцінку (*neutral evaluation*) або здійснює нейтральну експертизу обставин справи, що потребують спеціальних знань (*neutral expert fact finding*). Якщо вирішення конфліктів вимагає як правового, так і технічного дослідження та аналізу, в такому випадку може застосовуватись *спільне встановлення фактичних обставин справи (joint fact-finding)*, що здійснюється шляхом формування групи фахівців (у т.ч з різних галузей знань) та представників сторін конфлікту, які співпрацюють при встановленні та оцінці відповідних фактів, що мають значення для вирішення конфлікту.

Нейтральне встановлення фактів може використовуватись у поєднанні з іншими способами АВС (*арбітражем, медіацією, тощо*) або самостійно в межах підготовки до судового розгляду.

Одним з найвідоміших комбінованих способів вирішення спорів є *мед-арб (mediation-arbitration або med-arb)* — це спосіб врегулювання спору за допомогою посередника-арбітра, який проводить зі сторонами спору медіаційну процедуру, а в разі недосягнення ними медіаційної угоди уповноважений ухвалити обов'язкове для сторін рішення у порядку арбітражу. Тобто мед-арб передбачає поєднання двох основних принципово різних способів альтернативного вирішення спорів примирної консенсуальної процедури медіації та імперативного арбітражу, в якому наявний елемент змагальності.

Завдяки використанню медіаційної процедури на початку процесу сторони отримують можливість під керівництвом кваліфікованого і досвідченого посередника особисто висловити свою думку і претензії по суті спору, спробувати знайти спосіб врегулювання існуючої конфлікту, а якщо посереднику не вдається допомогти сторонам досягти взаємовигідного рішення, він може вирішити спір за них.

Існує декілька видів процедури мед-арб: *arb-med, Co-med-arb, med-then-arb, Mediation And Last Offer Arbitration* тощо.

Ще одним поширеним комбінованим способом АВС є *Міні-суд (mini-trial)* — це спосіб альтернативного вирішення спорів (переважно комерційних, що виникають між організаціями/корпораціями), який включає в себе елементи таких основних способів альтернативного вирішення спорів, як консиліація та переговори.

Свою назву цей спосіб вирішення спорів отримав від зовнішньої подібності до судової процедури. Міні-суд поєднує консенсуальні, дозвільні та змагальні елементи, оскільки, з одного боку, для вирішення спору за згодою конфліктуючих сторін формується комісія, яка складається з представників сторін (керівників організацій) та посередника, або ж виключно з посередника як такого; юристи, які є представниками сторін, у змагальній манері представляють і обґрунтовують свої позиції щодо спору перед комісією подібно до того, як це має місце в суді.

Розгляд спору за допомогою міні-суду відбувається у формі заслуховування справи та переговорів, сторони обов'язково обмінюються інформацією (письмовими документами, вказівками на речові докази й свідчення свідків), що дає змогу уточнити обопільні інтереси сторін. Головувати на процесі можуть представники сторін або нейтральний юрисконсульт, що може регулювати ведення переговорів й обмін інформацією.

Міні-суд розглядається переважно як рекомендаційний спосіб вирішення правових спорів, посередник не має повноважень на ухвалення обов'язкового для сторін рішення, він лише дає рекомендації щодо виходу з конфлікту або консультацію щодо ймовірного результату майбутнього судового розгляду. Цей висновок сторони можуть враховувати у процесі досягнення компромісу. Тобто рішення, яке приймається за результатами застосування міні-суду, має рекомендаційний характер. За підсумками цього обговорення можливе досягнення одного з двох результатів: укладення сторонами угоди або прийняття рішення про передачу спору до суду.

Студентам слід пам'ятати, що серед усіх комбінованих способів АВС в Україні отримав нормативне закріплення тільки інститут омбудсманна.

Омбудсман (швед. *ombuds* — представник) є спеціально призначеним, незалежним і нейтральним посередником, що надає конфіденційне і неупереджене сприяння в урегулюванні правових спорів та інших видів конфліктів. У своїй діяльності омбудсман поєднує елементи двох способів альтернативного вирішення спорів — медіації та нейтрального встановлення обставин справи.

Загалом Омбудсман функціонує на постійній основі, і сприяння у врегулюванні конфліктів він здійснює, головним чином, з метою контролю діяльності виконавчих та інших органів державної влади, з метою превенції порушення ними прав та свобод людини і громадянина.

Вищевказаним не вичерпується перелік всіх комбінованих АВС, але означені вище способи є найбільш поширеними в світі.

За результатами вивчення теми студенти повинні також знати та вміти з'ясувати особливості конкретних комбінованих способів АВС та специфіку їх застосування.

1.4. Самостійна робота студентів

Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здобуття вищої освіти. Реалізація цієї мети обумовлює надзвичайну важливість самостійної роботи в навчальному процесі.

Самостійна робота студента – це основний засіб оволодіння навчальним матеріалом таким здобувачем у вільний від обов'язкових аудиторних занять час. Дана форма організації навчальної роботи має ціллю сприяти розвитку творчих здібностей аспірантів як особливого виду здобувачів вищої освіти: формуванню особистості фахівця, здатного до самостійного аналізу та творчого пошуку, спроможного нестандартно вирішувати завдання; усвідомлюючого перспективи професійного і особистісного саморозвитку, такого що вміє оцінювати і регулювати власну діяльність та самоосвіту впродовж всього свого життя.

В рамках навчальної дисципліни «Вступ до альтернативного вирішення спорів» передбачається два типи самостійної роботи студентів: обов'язкова (здійснюється в процесі навчальних занять, при підготовці до них і під час їх проведення), а також факультативна (здійснюється за узгодженням з викладачем у формі індивідуальних завдань, що визначаються для студентів з урахуванням їх особистих інтересів і здібностей).

Самостійна робота здійснюється опосередковано, без безпосередньої участі керівника, але під його контролем. Залежно від типу самостійної роботи керівник може визначати час її здійснення в процесі навчальних занять, узгоджувати її з іншими видами навчальної діяльності, пропонувати конкретні завдання, проводити інструктаж щодо їх виконання, з'ясовувати повноту, глибину та обсяг обов'язково виконаного завдання, здійснювати допоміжні заходи (консультації, спостереження, співбесіди та ін.) з опосередкованого управління діяльністю студентів і діагностики якості самостійної роботи.

1.4.1. Основні вимоги до виконання самостійної роботи

При виконанні блоків завдань здобувачі повинні використовувати науково-монографічну літературу, міжнародні, законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, приклади з практики, статистичні дані, аналітичну інформацію тощо.

При виконанні самостійного завдання у формі **таблиці**, остання розміщується симетрично на сторінці таким чином, щоб зручно було її розглядати без повороту, або з поворотом на кут 90 за годинниковою стрілкою.

Таблиця повинна складатися із номера таблиці, найменування таблиці і самої таблиці. Номер таблиці і її найменування повинно вказуватись над таблицею, починаючи від лівого її кута за формою: "Таблиця 1. Назва таблиці". Крапка в кінці не проставляється.

Таблиця повинна бути розподілена на графи (колонки) і рядки. Ліву першу колонку та перший верхній ряд таблиці слід використовувати для назви критеріїв аналізу представленого в таблиці матеріалу. Якщо таблицю розділяють на частини і переносять на інші сторінки або розміщують одну частину під одною чи поряд. Допускається нумерація граф на початку таблиці і при перенесенні частин таблиці на наступних сторінках. У всіх випадках назва таблиці розміщуються тільки над першою її частиною.

При виконанні самостійного завдання у формі **схеми**: остання розміщується симетрично на сторінці таким чином, щоб зручно було її розглядати без повороту, або з поворотом на кут 90 за годинниковою стрілкою.

Схема повинна бути поіменована, що має вказуватись над нею. Крапка в кінці не проставляється.

Схема повинна бути логічною та повністю охоплювати складові елементи правового питання, розкриттю якого вона присвячена.

Схема може бути розгорнутою (з вказівкою елемента схеми та його поясненням).

При виконанні самостійної роботи у формі *анотованої бібліографії*⁵ передбачає опрацювання здобувачами теоретичних та емпіричних досліджень, які містяться у наукометричних базах SCOPUS і Web of Science та/о оприлюдненні у виданнях категорії А. **Анотувана бібліографія** повинна налічувати не менше **10 позицій** з описом обсягом 1-3 абзаци до кожної позиції з **гіперпосиланням** на джерело оприлюднення.

Оформляється самостійна робота в електронній формі (як виключення, з дозволу викладача, в умовах воєнного стану допускається підготовка візитівки в форматі письмового документа).

Самостійна робота у письмовому вигляді оформляється на аркушах А-4, які скріплюються скорозшивачем або прошиваються. Робота починається з титульного аркуша (зразок 1). Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Текст самостійної роботи повинен бути набраний шрифтом Times New Roman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, ліве – 3,0 см, праве – 1,0 см..

Оцінювання самостійної роботи здійснюється за критеріями та балами вказаними в силабусі. Самостійна робота здається у строки визначені викладачем в письмовій формі викладачу особисто (в електронній формі надсилається на пошту викладача вказану в силабусі).

Креативність вітається.

1.4.2. Задання для самостійної роботи студентів

Блок завдань (БЗ) № 1

Тема 1. Альтернативне вирішення спорів (АВС)

як спосіб захисту прав, свобод, інтересів

(виконується на семінар № 1)

Завдання 1. Підготуйте порівняльну таблицю:

Таблиця № 6.

Правове регулювання способів АВС

<i>№ п/п</i>		<i>Національне законодавство</i>	<i>Міжнародні акти</i>	<i>Інші джерела права</i>
1.	<i>Переговори</i>			
2.	<i>Медіація</i>			
3.	<i>Консиліація...</i>			

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться поняття «конфлікт», «спір» та «правовий спір».
2. Як співвідносять поняття «потреба», «інтерес», «позиція»?
3. Які основні концепції визначення «Альтернативне вирішення спорів»?
4. Які характерні ознаки альтернативного вирішення правових спорів.
5. Яке місце займають способи альтернативного вирішення спорів в механізмі захисту прав та інтересів особи?

⁵ Зігнари А. Що таке анотувана бібліографія? Вичерпний посібник. URL:

<https://mindthegraph.com/blog/uk/%D1%89%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5-%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F/>

6. Як взаємодіють система альтернативного вирішення спорів та юрисдикційний захист?
7. Коли виникли перші примирні процедури?
8. Які основні історичні етапи розвитку способів альтернативного вирішення спорів в світі?
9. Які основні історичні етапи розвитку способів альтернативного вирішення спорів в Україні?
10. Які особливості вітчизняної моделі альтернативного вирішення спорів?

Блок завдань (БЗ) № 2

Тема 2. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів та сфера їхнього застосування

Завдання 1. Підготуйте анотовану бібліографію по матеріалам присвяченим видам способів альтернативного вирішення спорів

Питання для самоконтролю

1. Які існують класифікації способів альтернативного вирішення спорів?
2. Які способи альтернативного вирішення спорів називаються основними?
3. Які способи альтернативного вирішення спорів називаються «комбінованими»? Чому?
4. Як диференціюються способи альтернативного вирішення спорів залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту?
5. Які процедури називаються консенсуальними?
6. Які способи АВС є добровільними?
7. Який актуальний стан вітчизняної системи альтернативного вирішення спорів?
8. Які способи альтернативного вирішення спорів що запроваджуються в національний механізм захисту прав особи в умовах сьогодення?
9. Який стан правового регулювання системи альтернативного вирішення спорів в Україні?

Блок завдань (БЗ) № 3

Тема 3. Переговори як спосіб альтернативного вирішення правових спорів (виконується на семінар № 3)

Завдання 1. Підготувати порівняльну таблицю:

Таблиця №7

Стили переговорів

<i>№ n/n</i>	<i>НАЗВА СТИЛЮ ПЕРЕГОВОРІВ</i>	<i>ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА</i>	<i>ОСОБЛИВОСТІ</i>	<i>ПРИМІТКА</i>
1.				

Питання для самоконтролю

1. Що таке переговори?
2. Наявність яких умов обумовлює використання переговорів як способу врегулювання конфліктів?
3. Які переваги та недоліки переговорів порівняно з судовим провадженням.
4. Які існують стилі переговорів?

5. Яке значення стилю переговорів для ефективності вирішення правового спору?
6. Що таке стратегія переговорів?
7. Які виділяють тактики переговорів?
8. Які фактори впливають на обрання того чи іншого виду переговорів?
9. Як визначається час і місце проведення переговорів?
10. Який найбільш універсальний алгоритм переговорного процесу?

Блок завдань (БЗ) № 4

Тема 4. Претензійний порядок врегулювання спорів як особливий вид переговорів

Завдання 1. Підготуйте анотовану бібліографію по матеріалам присвяченим видам переговорів

Питання для самоконтролю

1. Що таке претензія?
2. Які існують види претензій?
3. Які переваги та недоліки застосування претензійного порядку перед судовим провадженням?
4. Яке значення часу в претензійному порядку?
5. Яка сфера застосування претензійного порядку врегулювання спорів?
6. Які особливості претензійного порядку в різних країнах?
7. Як оформляються результати претензійного врегулювання спорів?

Блок завдань (БЗ) № 5

Тема 4. Посередництво як спосіб альтернативного вирішення правових спорів. (виконується на семінар № 5)

Завдання 1. Підготувати порівняльну таблицю «Види посередництва».

Таблиця №8.

«ВИДИ ПОСЕРЕДНИЦТВА»

№ п/п	Критерії порівняння	ФАСИЛІТАЦІЯ	МЕДІАЦІЯ	КОНСИЛІАЦІЯ
1.	<i>Визначення</i>			
2.	<i>Умови застосування</i>			
3.	<i>Структура</i>			
4.	<i>Оформлення результатів</i>			
5.	...			

Питання для самоконтролю

1. Що таке посередництво?
2. Які умови необхідні для звернення до посередника?
3. Хто може бути посередником?
4. Які завдання посередника?
5. Які функції посередника?
6. Яка максимальна кількість посередників може брати участь в одній процедурі?

7. Від чого залежить вибір виду посередництва?
8. Яка структура посередництва?
9. Які існують види посередництва?

Блок завдань (БЗ) № 6
Тема 6. Фасилітація як вид посередництва.

Завдання 1. Підготуйте анотовану бібліографію по матеріалам присвяченим фасилітації як способу альтернативного вирішення спорів

Питання для самоконтролю

1. Яка специфіка фасилітації як виду посередництва?
2. Які фактори впливають на вибір виду фасилітації?
3. Яка максимальна осіб, які можуть брати участь у фасилітації?
4. Які переваги та недоліки динамічної фасилітація?
5. Які існують техніки переговорного процесу, що застосовуються в фасилітації?
6. Що собою являє техніка «світове кафе»?
7. Яким чином оформляються результати фасилітації?
8. Яке значення функції контролю в фасилітації?

Блок завдань (БЗ) № 7
Тема 7. Медіація як вид посередництва.
(виконується на семінар № 7)

Завдання 1. Підготувати порівняльну таблицю вимог до особи медіатора в різних країнах:

Таблиця № 9

«ВИМОГИ ДО ОСОБИ МЕДІАТОРА»

<i>№ n/n</i>	<i>Назва країни</i>	<i>Вимоги до освіти медіатора</i>	<i>Вимоги до віку медіатора</i>	<i>Вимоги....</i>	

Питання для самоконтролю

1. Чи медіація відрізняється від інших видів посередництва?
2. Які існують моделі медіації?
3. Як співвідносяться поняття «медіація» та «човникова дипломатія»?
4. Чим регламентовано вимоги до особи медіатора?
5. Що таке кокус? Коли він застосовується?
6. Чи може медіацію проводити особа, формально залежна від однієї з сторін?
7. Чи може медіація проводитись парною кількістю медіаторів?
8. Де зберігаються записи, зроблені в процесі медіації?
9. Який інструментарій використовує медіатор в процесі посередництва?
10. Що таке медіаційна угода?

Блок завдань (БЗ) № 8

Тема 8. Консиліація як вид посередництва.

(виконується на семінар № 8)

Завдання 1. Підготуйте анотовану бібліографію по матеріалам присвяченим видам консиліації як способу альтернативного вирішення спорів

Питання для самоконтролю

1. Які особливості консиліації як виду посередництва?
2. Чим консиліація відрізняється від інших видів посередництва?
3. Чи вірним є судження, що консиліація є видом медіації?
4. В яких справах застосування консиліації є найбільш ефективним?
5. Чи може консиліацію проводити парна кількість консиліаторів?
6. Які оптимальні строки для проведення консиліації?
7. Як оформляються результати консиліації?
8. Що таке Суд консиліації та арбітражу?

Блок завдань (БЗ) № 9

Тема 9. Арбітраж як спосіб альтернативного вирішення правових спорів.

Завдання 1. Підготуйте анотовану бібліографію по матеріалам присвяченим арбітражу як способу альтернативного вирішення спорів

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться поняття «арбітраж» та «третейське судочинство»?
2. Хто може бути арбітром?
3. Які є види арбітражної угоди.
4. Які умови дійсності арбітражних угод?
5. Які існують види арбітражу?
6. Які спори не можуть врегулюватись в порядку арбітражу?
7. Що таке арбітраж ad hoc?
8. Яка структура арбітражу?
9. Який документ складає арбітр за результатами розгляду спору?
10. Які особливості надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться на території України?

Блок завдань (БЗ) № 10

Тема 10. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів.

Завдання 1. Підготувати порівняльну таблицю:

Таблиця № 10

«КОМБІНОВАНІ СПОСОБИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ»

<i>№ n/n</i>	<i>СПОСІБ АВС</i>	<i>СУТЬ СПОСОБУ</i>	<i>ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ</i>	<i>ПЕРЕВАГИ</i>	<i>НЕДОЛІКИ</i>
<i>1.</i>					

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносяться такі способи альтернативного вирішення спорів як мед-арб та арб-мед?
2. Що таке “Міні-суд”?
3. Чим спрощений суд присяжних (summary jury trial) як спосіб вирішення спорів відрізняється від приватної судової системи?
4. Які існують різновиди такого способу альтернативного вирішення спорів як нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding)?
5. Які особливості захисту цивільних прав та інтересів омбуцманом?
6. Що таке врегулювання спору за участю судді?
7. Які особливості процедури *Co-med-arb*?
8. Які комбіновані способи альтернативного вирішення спорів застосовуються в Україні?

1.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання – це основний засіб поглиблення, узагальнення та закріплення тих знань, які студенти одержують в процесі навчання. Дана форма організації навчання застосовується студентами у вільний від обов’язкових навчальних занять час.

За загальним правилом індивідуальні завдання виконуються самостійно кожним студентом. В окремих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів.

В межах навчальної дисципліни «Альтернативне вирішення правових спорів» визначаються викладачем індивідуально під запит здобувача.

1.5.1. Основні вимоги до виконання індивідуальних завдань

При виконанні індивідуальних завдань студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, практику, статистичні дані, аналітичну інформацію з відкритих джерел.

При виконанні індивідуального завдання у формі **реферату**, останній повинен містити наступні структурні елементи: титульна сторінка встановленого зразка (зразок 2.), вступ, параграфи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності). Розділи змісту роботи формулюються самостійно студентом як найважливіші напрями розкриття її теми.

Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Обов’язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки.

Список джерел повинен складатися в кількості не менше 10 і повнен бути оформлений відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40).

Роботи повинні виконуватись комп’ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних полів: лівого — 30 мм, верхнього та нижнього — 20 мм, правого — не менше 10 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення завдання і повинно бути виконано шрифтом Times New Roman кеглем 14 з 1,5 міжрядковим інтервалом.

Захист роботи передбачає презентацію реферату на практичних заняттях або науковому гурту.

При виконанні індивідуального завдання у формі **презентації** остання повинна містити від 10 до 20 слайдів на відповідну тему. Інформація на слайдах повинна бути логічною, структурованою та достатньою за обсягом для розкриття заданої теми. Якщо презентація виконується для відпрацювання пропущеного лекційного заняття, вона повинна бути виконана з використанням лекційного матеріалу. Креативне оформлення, нестандартний підхід до висвітлення або авторське бачення тих чи інших аспектів обраної теми вітається.

При виконанні індивідуального завдання у формі **правового есе**, останній повинен відповідати таким же вимогам щодо оформлення, що і реферат з наступними особливостями: обсяг правового есе не повинен перевищувати 5 сторінок, кількість використаних джерел визначається самим здобувачем з врахуванням потреби у розкриття теми есе. Рекомендована структура правового есе: Вступна частина, в якій зазначається ключова теза, що визначає основний напрямок наукових пошуків здобувача. Основна частина, в якій зазначаються аргументи на обґрунтування тези висловленої у вступній частині. Може містити посилання на нормативні та літературні джерела правозастосовчу практику; Висновок – частина в якій формулюються основні висновки автора з приводу заявленої тези. Висновок повинен бути авторським.

Креативність вітається.

1.5.2. Тематика індивідуальних завдань

У разі обрання студентом роботи над індивідуальними завданнями обов'язковим є погодження теми з викладачем.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
1. Консиліація: поняття, сутність та характерні риси	5
2. Особливості консиліації як способу альтернативного вирішення спорів	9
3. Перспективи запровадження консиліації в Україні	13
ВИСНОВКИ	16
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	18

ВСТУП

(Виклад змісту вступу)

1. (Назва першого параграфу)

(Виклад змісту першого параграфу)

2. (Назва другого параграфу)

(Виклад змісту другого параграфу)

3. (Назва третього параграфу)

(Виклад змісту третього параграфу)

ВИСНОВКИ

(Виклад змісту висновків)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Convention on Conciliation and Arbitration within the OSCE adopted by the Council of Ministers at its meeting held on 15 December 1992 / OSCE. URL :<http://www.osce.org/cca/111409>.
2. Patricia Schneider Tim J. Aristide Müller-Wolf The Court of Conciliation and Arbitration within the OSCE: Working Methods, Procedures and Composition. Working Paper 16. Hamburg 2007, 66 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/45639/CORE_Working_Paper_16.pdf
3. Conciliation Conference. URL: https://www.familycourt.wa.gov.au/C/conciliation_conference.aspx
4. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57620.
5. Давыденко Д. Л. Вопросы юридической терминологии в сфере «альтернативного разрешения споров». Третейский суд. 2009. № 1. С. 40–53.
... *(інші джерела, оформлені відповідно до вимог оформлення списку джерел).*

Нижче списку використаних джерел рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра приватного права**

Навчальна дисципліна:

**Вступ до альтернативного вирішення
спорів**

РЕФЕРАТ

на тему:

**«КОНСИЛАЦІЯ ЯК СПОСІБ
АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ»**

Виконав:

Іванов

Віктор Дмитрович,

студент __ курсу

Перевірила:

Бондаренко-Зелінська

Надія Леонтіївна,

кандидат юридичних наук,

професор

Хмельницький

2026

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль у 6 семестрі проводиться у формі усного заліку. Семестрова оцінка із залікової навчальної дисципліни (за умови, що здобувачем за поточний контроль накопичено 36 і більше балів) обчислюється за формулою:

$$\sum c = \text{Бпк} * 100 / 60,$$

де:

$\sum c$ – загальна кількість балів;

Бпк – кількість балів, отриманих за поточний контроль.

Здобувач освіти, який бажає отримати підсумковий бал вищий за розрахунковий (відповідно до зазначеної формули) із залікової навчальної дисципліни, має право скласти семестровий залік. У такому разі семестрова оцінка із залікової навчальної дисципліни обчислюється шляхом додавання накопичених здобувачем освіти балів з поточного та семестрового контролю. У разі отримання здобувачем вищої освіти на заліку підсумкової оцінки, що є нижчою ніж розрахункова, йому виставляється розрахункова оцінка.

1.6.1. Завдання для підсумкового контролю, що проводиться у формі заліку

Залік може бути проведено теоретико-кейсовим методом. При цьому студентам будуть надані теоретичні запитання та ситуаційне завдання. За правильну відповідь на кожне запитання і здобувач може отримати 10 балів. За правильне вирішення ситуаційного завдання – 20 балів.

1.6.2. Приклад залікового білету

1. Співвідношення понять «конфлікт», «спір» та «правовий спір»
2. Вимоги, яким повинен відповідати медіатор.
3. Вирішити ситуаційне завдання

Громадянин З. придбав у Туристичної агенції «П.» тур до Італії. Придбаний пакет туристичних послуг включав вартість авіаперельоту, трансфер до готелю та проживання в готелі рівня 5 зірок на умовах ultra all (UALL). Утім по приїзду виявилось, що Готель 3-зірковий і умови проживання в ньому all inclusive (ALL).

Турист зателефонував в агентство з скаргою на невідповідність рівня оплачених ним та отриманих послуг.

Який спосіб АВС найбільш ефективний для вирішення цієї конфліктної ситуації? Чому?

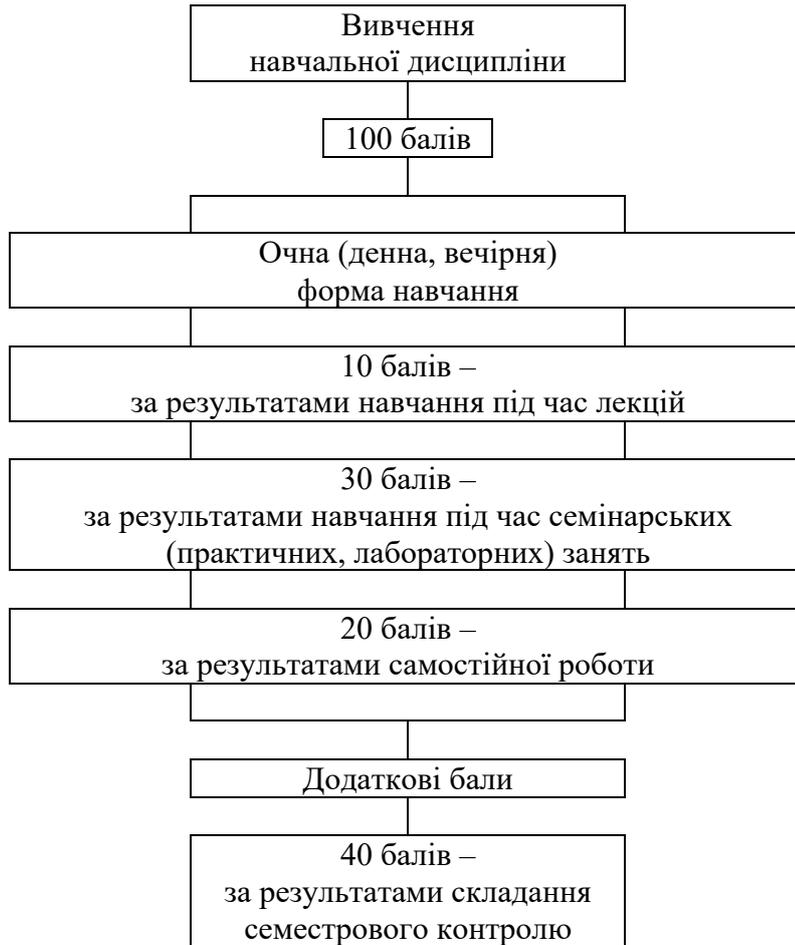
1.6.3. Питання для підсумкового контролю

1. Співвідношення понять «конфлікт» та «спір».
2. Альтернативне вирішення правових спорів: поняття та значення.
3. Характерні ознаки альтернативного вирішення спорів.
4. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів залежно від взаємодії з юрисдикційною формою захисту.
5. Класифікація способів альтернативного вирішення правових спорів залежно від від обов'язковості застосування процедури.
6. Загальна характеристика основних способів альтернативного вирішення спорів.
7. Особливості інтегрованих способів альтернативного вирішення спорів
8. Переваги та недоліки обов'язкових способів альтернативного вирішення спорів.
9. Способи альтернативного вирішення спорів, що належать до консенсуальних.
10. Поняття та значення переговорів як способу альтернативного вирішення спору.
11. Види переговорів.
12. Стили переговорів.
13. Стратегія і тактика переговорів.
14. Загальна характеристика багатосторонніх переговорів.
15. Сфера застосування опосередкованих переговорів.
16. різновиди поновлюваних переговорів.

17. Ключові моменти організації переговорного процесу.
18. Підготовка до переговорів.
19. Виступи (презентація) сторін в переговорах.
20. Способи завершення переговорного процесу.
21. Оформлення досягнутих в переговорах домовленостей.
22. Претензія як особливий інструмент переговорного процесу.
23. Претензійний порядок як особливий вид переговорів.
24. Сфера застосування претензійного порядку врегулювання спорів
Поняття, значення та види посередництва.
25. Результати претензійного врегулювання спорів, їх оформлення
26. Поняття та значення посередництва як способу альтернативного вирішення спорів.
27. Види посередництва.
28. Фасилітація як вид посередництва.
29. Види фасилітації.
30. Вимоги, яким повинен відповідати фасилітатор.
31. Етапи фасилітації.
32. Оформлення результатів фасилітації.
33. Характерні ознаки медіації як виду посередництва.
34. Принципи медіації.
35. Конфіденційність як принцип медіації.
36. Добровільність як принцип медіації
37. Вимоги, яким повинен відповідати медіатор.
38. Нейтральність, як вимога до медіатора
39. Незалежність, як вимога до медіатора
40. Етапи медіації.
41. Медіацій на угода: поняття, характерні ознаки.
42. Трансформативна медіація.
43. Судова медіація.
44. Співвідношення понять «медіація» та «човникова дипломатія»
45. Активне слухання як інструмент медіатора.
46. Консиліація як вид посередництва.
47. Співвідношення понять «консиліація» та «медіація».
48. Вимоги, яким повинен відповідати консиліатор.
49. Оформлення результатів консиліації.
50. Врегулювання спору за участю судді, як особлива форма консиліації.
51. Види арбітражу.
52. Поняття, зміст і види арбітражних угод.
53. Вимоги до арбітрів.
54. Арбітражне рішення, порядок його виконання.
55. Комбіновані способи альтернативного вирішення правових спорів: поняття, види.
56. «Міні-суд»: поняття та особливості його проведення
57. «Мед-арб», як спосіб альтернативного вирішення спорів.
58. Захист цивільних прав Омбудсменом
59. Приватна судова система як спосіб альтернативного вирішення спорів.
Нейтральне встановлення обставин як спосіб альтернативного вирішення спорів

2. Схема нарахування балів

2.1. Нархування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 9 лекцій за денною формою навчання.

Отже, студент у випадку присутності та роботи під час лекцій може набрати максимально 10 балів.

Обсяг балів, здобутих здобувачем вищої освіти під час лекцій з навчальної дисципліни, визначається у пропорційному співвідношенні до кількості відвіданих лекцій. Загальна кількість балів визначається за формулою:

$$\sum_{л} = \text{Фл} / \text{Пл} \times \text{Мах},$$

де:

$\sum_{л}$ – загальна кількість балів;

Фл – кількість фактично відвіданих лекцій;

Пл – планова кількість лекцій, визначена робочою програмою;

Мах – максимальна кількість балів, яку здобувач вищої освіти може отримати за роботу на лекціях.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма здобуття освіти	К-сть лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій								
			1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Денна (1 семестр)	9	1,1	2,2	3,3	4,4	5,6	6,7	7,8	8,9	10

2.3. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення у шостому семестрі 8 семінарських занять за денною формою навчання.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у силабусі.

2.4. 2.4. За самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань здобувачі денної форм здобуття освіти можуть отримати загалом до 20.

За результатами семінарського заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у Положенні про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова та силабусі цієї Навчальної дисципліни.

2.5. В силабусі навчальної дисципліни може бути встановлено особливості нарахування та обчислення балів, отриманих здобувачем під час лекційного, семінарського (практичного, лабораторного) заняття та за виконання індивідуальної і самостійної роботи, а також додаткових балів, з урахуванням змісту накопичувальної системи оцінювання та граничних показників визначених в п. 4.2. Положення про організацію освітнього процесу

3. Рекомендовані джерела

3.1. Нормативно-правові, міжнародні акти та акти тлумачення

3.1.1. Основні

1. Конституція України від 28.06.1996 року в редакції від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Про забезпечення функціонування української мови як державної Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
6. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 3.03.1998 р. № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
8. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України № 4002-XII від 24.02.1994 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
9. Про третейські суди : Закон України № 1701-IV від 11.05.2004 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
10. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Про затвердження Кодексу суддівської етики : рішення XI (ЧЕРГОВОГО) З'їзду СУДДІВ УКРАЇНИ від 22.02.2013р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
12. Правила адвокатської етики, затв. 09.06.2017 р. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
13. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ Мінсоцполітики від 17.08.2016 р. № 892 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>
14. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги медіації : Наказ Мінсоцполітики 03.06. 2024 року № 269-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1160-24#Text>
15. Про затвердження Положення про посередника: наказ Національної служби посередництва і примирення № 133 від 18.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133299-08#Text>
16. Про затвердження Положення про примирну комісію: наказ Національної служби посередництва і примирення від 01.12.2020 № 67 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0067299-20#Text>
17. Про затвердження Положення про трудовий арбітраж: наказ Національної служби посередництва і примирення від 01.12.2020 № 68 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0068299-20#Text>
18. Про затвердження Регламенту роботи примирної комісії по розгляду і вирішенню колективного трудового спору (конфлікту) : наказ Національної служби посередництва і примирення № 94 від 08.08.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094299-08#Text>
19. Кодекс поведінки членів арбітражної групи і посередників: Додаток XXV Додаток XXV до Глави 15 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/25_Annex.pdf

20. Конвенція про угоди про вибір суду (30.06.2005) ("Гаазька конвенція з МПП"). URL: <https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2020/12/2005-Convention-on-Choice-of-Court-Agreements.pdf>; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_004#Text
21. Про сприяння колективним переговорам : Конвенція Міжнародної організації праці № 154 від 19.06.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_006#Text
22. Рекомендація щодо добровільного примирення та арбітражу № 92 (26.09.1951). URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_232.

3.1.2. Допоміжні

23. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
24. Кодекс законів про працю України 10.12.1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
25. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
26. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>
27. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р. № 784 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF#Text>
28. Про Національний план дій із забезпечення належного виконання рішень судів : Указ Президента від 27.06.2006 р. № 587/2006 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587/2006#Text>
29. Про нотаріат : Закон України № 3425-XII від 02.09.1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
30. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) Закон України від 03.03.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>
31. Про прийняття за основу проекту Закону України про медіацію: Постанова ВРУ № 796-IX від 15.07.2020 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-20#Text> (проекти реєстр. № 3504, № 3504-1)
32. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>
33. Типовой закон ЮНСИТРАЛ об електронних підписах (05.07.2001) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_937#Text

3.2. Літературні джерела

3.2.1. Основні

1. Вступ до альтернативного вирішення спорів : навч. посіб. / Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська та ін. ; під ред. У. Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 234 с.
2. ADR and Civil Justice. CJC ADR Working Group Interim Report October 2017. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2017/10/interim-report-future-role-of-adr-in-civil-justice-20171017.pdf>
3. Alessandra Sgubini, Mara Prieditis & Andrea Marighetto Arbitration, Mediation and Conciliation: differences and similarities from an International and Italian business perspective. URL: <https://www.mediate.com/articles/sgubinia2.cfm>
4. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навчальний посібник : Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. ВербиСидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с. https://dSPACE.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verba-sydor_26-05-21.pdf
5. Альтернативні способи вирішення трудових спорів : навч. посіб./ Бурак В. Я., Кулачок-Тітова Л. В., Пилипенко П. Д., Чудик-Білоусова Н. І. ; під ред. У. Гелльманна,

П. Д. Пупиненка. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. 172 с.

6. Піз Алан. Мова жестів. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yN_OxqMXHrI

7. Барановська Л. В., Циганій С. О. Культура мови як складова культури професійно-правового спілкування працівників юридичної галузі. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія. 2015. № 6. С. 23–25. <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10182>

8. Бедь В. В. Юридична психологія. https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/38/bed_viktor_yuridichna_psihologiya.pdf

9. Бойчук О. Ю. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. К., 2021. 21 с.

10. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія. К.: Юридична думка, 2011. 384 с.

11. Бойко І. Комунікативна компетентність в контексті сучасних освітніх стандартів та наукових досліджень. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2024. № 22. С. 216–230. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/320159/310747>

12. Бондан Ж.Б. Психологія soft skills майбутнього фахівця : Дис. ... д-ра псих. Наук.:19.00.07. Х., 2025. 483 с. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Rada/D_64_053_08/2025/Dis_Bogdan.pdf

13. Голубєва Н., Сулейманова С., Бут І., Полуніна О. Г 62 Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: навч.-метод. посіб. Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 134 с <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d04aec54-cfa1-493c-b1c8-dce10863983d/content>

14. Етика ділового спілкування : курс лекцій ; Чмут Т. К., Чайка Г. Л., Лукашевич М. П., Осечинська І. Б. 2-ге вид. стереотип. Київ : МАУП, 2003. 208 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Moroz/0008777.pdf>

15. Жданова І. В., Макаренко П. В., Мілорадова Н. Е. Професійно-психологічна підготовка працівників слідчих підрозділів: навч. посіб. за заг. Ред. І. В. Жданової. Харків: ХНУВС, 2014. 516 с.

16. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. К. : Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4631/1/I_Kovalynska_NC_GL.pdf

17. Луцишин Г.І. Конфліктологія та теорія переговорів. навчальний посібник Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2015. 199 с.

18. Марченко О. В. Комунікативна культура юриста : навч. посібник. Дніпропетровськ : «Інновація», 2015. 200 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052543.pdf>

19. Мацько О. М. Практична риторика : навч. посіб. Київ : Київський університет, 2019. 239 с.

20. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін. ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

21. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посіб., авт.-уклад. : І. М. Плотницька, О. П. Левченко, З. Ф. Кудрявцева та ін. ; за ред. І. М. Плотницької, О. П. Левченко. 2-ге вид., стер. Київ: НАДУ, 2011. 128 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Biblioteka_Magistra/f3e7888f-ebb4-4698a3cd-10840df8d3a2.pdf

22. Семенов О. М., Насіленко Л. А. Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів : теорія і практика: монографія. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 324 с. URL: https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/1/prof-komunik_pidgotovka_yuristiv_semenog__nasilenko!!!!.pdf

23. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua>.

24. Стоун Дуглас, Петтон Брюс, Гін Шейла Складні розмови: як обговорювати те, що квилює найбільше : пер. з англ. О. Ліпської, Х.: Віват, 2019, 272 с.

25. Токарська А. С., Кочан І. М. Українська мова фахового спрямування для юристів. Підручник. К., 2008, 413 с.

26. Федорчук В.М., Федорчук В.В., Комарніцька Л.М. Тренінг комунікативної компетентності: Практикум: Кам'янецьПодільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2021. 176 с.

3.2.2 Додаткова по темам

Тема 1-2

34. Alternative dispute resolution in family matters: South African Law Reform Commissionю Discussion Paper 148. 31 January 2020. URL: <https://www.justice.gov.za/salrc/dpapers/dp148-prj100D-ADR-FamilyMatters-Nov2019.pdf>
35. Donovan Leisure Newton & Irvine ADR Practice Book. New York : Wiley Law Publications. Wilkinson J. H. (ed.). New York, 1990. 555 p.
36. Glen C. Gilbert Alternative Dispute Resolution and Superfund: A Research Guide. Ecology Law Quarterly. 1989. Vol. 16. No. 3. pp. 803-856.
37. Glossary of Terms. URL: <https://www.adrservices.com/services/glossary/>
38. Harry T. Edwards Alternative Dispute Resolution: Panacea or Anathema? Harvard Law Review. 1986. Vol. 99, No. 3 pp. 668-684
39. John R. Allison Five Ways to Keep Disputes Out of Court. URL: <https://hbr.org/1990/01/five-ways-to-keep-disputes-out-of-court>
40. Judith resnik Diffusing Disputes: The Public in the Private of Arbitration, the Private in Courts, and the Erasure of Rights. the yale law journal. 2015. 124. Pp. 2804-2939. URL: https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5950&context=fss_papers
41. Manhart U. Höre, rede, siege: Leitfadenerfolgreiches Verhandeln [Текст] / U. Manhart. - Wien : Linde, 2005. - 220 S.
42. Online dispute resolution https://en.wikipedia.org/wiki/Online_dispute_resolution
43. Online Dispute Resolution. URL: <https://www.abourtsi.org/special-topics/online-dispute-resolution>
44. Schraner M. Verhandlungsführer: ein Führerdurch Verhandlungen, beidenenein Scheiternnichtin Fragekommt / M. Schraner. - Salzburg : Ecowin, 2003. - 119 S.: Abb.
45. Types of ADR — mediation; conciliation; arbitration; and counseling. URL : <http://www.treasury.gov.au/Policy-Topics/Business/Small-Business/Legal-Topics/Dispute-Resolution-Proceedings/Types-of-ADR>.
46. Types of ADR — mediation; conciliation; arbitration; and counseling. URL : <http://www.treasury.gov.au/Policy-Topics/Business/Small-Business/Legal-Topics/Dispute-Resolution-Proceedings/Types-of-ADR>.
47. What is ADR? URL: <http://www.cdc.gov/od/adr/about.htm>.
48. What is ADR? URL: <https://www.jamsadr.com/adr-spectrum/>
49. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування /Уклад.: Н. Гайдук, І. Сенюта, О.Бік, Х.Терешко. Львів:ПАІС, 2007. 296 с.
50. Єременко Є. В. Щодо питання альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С.126-129ю URL: http://lsej.org.ua/2_2020/34.pdf
51. Немченко С.С. До питання класифікації способів альтернативного вирішення спору. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 30. С. 20-22. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc30/part_1/7.pdf
52. Подковенко Т. Альтернативні способи вирішення спорів: розвиток концепції. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 1 (13). С. 36-41. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28601/1/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
53. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. К. : Фенікс, 2013. 159 с.

Тема 3-4

54. Ващенко І. В., Кляп М. І. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. К.: Знання, 2013. 407 с.

55. Заушнікова М. Ю., Калениченко Р. А., Коханець А. С. Бізнес-переговори та посередництво: психологічний аспект : навчальний посібник. Ірпінь, 2024. 196 с. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058856.pdf>
56. Кухарська Н. О., Смирнова Н. В. Стратегія ділових переговорів : навчальний посібник. Одеса : ДУІТЗ, 2024. 260 с.
57. Калита О.П. Мова як раціональна дія в системі формування комунікативної компетентності юриста. URL: <https://www.narodnaosvita.kiev.ua> .
58. Мокшанцев Р. И. Психология переговоров. М. : ИНФРА-М; Новосибирск : Сибирское соглашение, 2002. 352 с.
59. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. К. : Фенікс, 2013. 159 с.
60. Стоун Дуглас, Петтон Брюс, Гін Шейла Складні розмови: як обговорювати те, що квилює найбільше / пер. з англ. О. Липської, Х.: Віват, 2019, 272 с.
61. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2004. 172 с.

Тему 5-8

62. Active Listening For Mediators. URL: <https://www.va.gov/ADR/ALM.asp>
63. Amazing facts to know about Arbitration, Conciliation and Mediation URL: <https://blog.ipleaders.in/arbitration-conciliation-and-mediation/>
64. Anne S. Kim Rent-a-judges and the cost of selling justice. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3261&context=dj>
65. Bethany Knox A Consideration of a Mandatory Family Mediation Model under section 9 of the British Columbia Family Law Act. URL: https://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/5859/Knox_Bethany_MA_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y
66. Conciliation Conference. URL: https://www.familycourt.wa.gov.au/C/conciliation_conference.aspx
67. Conciliation. ADR Services. URL: <https://adrcyprus.com/en/conciliation/>
68. Deborah R. Hensler Suppose It's Not True: Challenging Mediation Ideology. JOURNAL OF DISPUTE RESOLUTION (J. Disp. Resol.). 2002 Iss.1. pp. 81-99. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/217049401.pdf>
69. Facilitation Glossary of Terms for Conflict Management and Peacebuilding. URL : <http://glossary.usip.org/resource/facilitation>.
70. Kshitij Goyal A-Z of ADR: Conciliation- the difference between Conciliation and Mediation. URL: <http://www.bimacc.org/a-z-of-adr-conciliation-the-difference-between-conciliation-and-mediation/>
71. Maleshin Dmitry On mediation in the brics countries // BRICS Law Journal. 2017. Vol. 4, no. 2.
72. Mediation (AnwaltsBasics) /von Christian Wermke. Hemmer: 1. Mai 2012, 187 p. (нім.)
73. Mediation: Grundlagen, Methoden, rechtlicher Rahmen / Christine Rabe, Martin Wode. – Springer: 29. September 2014. 248 p. (нім.)
74. Patricia Schneider Tim J. Aristide Müller-Wolf The Court of Conciliation and Arbitration within the OSCE: Working Methods, Procedures and Composition. Working Paper 16. Hamburg 2007, 66 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/45639/CORE_Working_Paper_16.pdf
75. Rebooting' the Mediation Directive : Assessing the Limited Impact of its Implementation and Proposing Measures to Increase the Number of Mediations in the EU. Study. 2014 / European Parliament. Committees. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf).
76. REPORT Law Reform Commission: Alternative dispute resolution: mediation and conciliation . 2010. URL: https://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/r98adr.pdf
77. Saler A. G. Binding mediation is no mediation at all. Advocate, January 2007. URL: <http://www.alansaler.com/Article-BindingMediationIsNoMediationAtAll.pdf>.

78. Sara Terry Rent-a-judge: a fast way to 'day in court'. URL: <https://www.csmonitor.com/1982/0209/020935.html>
79. Schwarz, Roger M., *The Skilled Facilitator: A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Managers, Trainers, and Coaches*, Jossey - Bass, 2002.
80. Sherif Elnegahy CAN MEDIATION DELIVER JUSTICE? *Cardozo Journal of Conflict Resolution*. 2017. Vol. 18. Pp. 759-803. URL: https://static1.squarespace.com/static/60a5863870f56068b0f097cd/t/60a5ed09775afc3733cb0779/1621486857539/CAC305_crop.pdf
81. Susan Oberman Confidentiality in Mediation: An Application of the Right to Privacy. *OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION*. 2012. Vol. 27. Pp. 539- 640. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159569031.pdf>
82. The Process of Conciliation: A Step-by-Step Guide (Part I of II). URL: <https://www.adrtimes.com/the-process-of-conciliation/>
83. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951 /International Labour organization. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092
84. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951 /International Labour organization. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092
85. Біцай А. В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 85-89.
86. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Медіація. Велика українська юридична енциклопедія: 20 т. Т13: Міжнародне приватне право / редкол.: А. С. Довгерт (голова) та ін. Харків: Право, 2021. 864 с. С. 439-444, 527-529, 579-582, 616-618, 683-686.
87. Дякович М. М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. *Часопис Київського університету права*. 2014. N 4. С. 137-139.
88. Жмудь В. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/11347>.
89. Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги-XXI, 2011. 464 с.
90. Нестор Н. В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2013. 19 с.
91. Огрєнчук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: Дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.03. К., 2016. 213 с. <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1449/1/%D0%9E%D0%B3%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%94.pdf>
92. Про медіацію, або Як швидко вирішити конфлікт, не звертаючись до суду. Вид. 3-тє доп. К.: Український Центр Медіації при Києво-Могилянській Бізнес Школі, 2021, 124 с.
93. Рєзнікова В. В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти): монографія. Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. 706 с.
94. Спєктор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України. К. : Фенікс, 2013. 159 с

Тема 9

95. Arbitration Rules (ACMA). URL: <https://www.scma.org.sg/rules#3rd>
96. Binding and Non-binding Arbitration – What is the Difference? URL: <https://expert-evidence.com/binding-and-non-binding-arbitration-what-is-the-difference/>
97. Cooley J. W., Lubet S. *Arbitration Advocacy (NITA Practical Guide Series)*. 2nd ed. 353 p.
98. Gizem Halis Kasap, Can Artificial Intelligence (“AI”) Replace Human Arbitrators? *Technological Concerns and Legal Implications*. *Jurnal Dispute Resolution* 2021. Iss.2, pp. 209-255. URL: J.

- https://www.researchgate.net/publication/352247975_Can_Artificial_Intelligence_AI_Replace_Human_Arbitrators_Technological_Concerns_and_Legal_Implications;
99. Harry T. Edwards Deferral to Arbitration and Waiver of the Duty to Bargain: A Possible Way Out of Everlasting Confusion at the NLRB. OHIO STATE LAW JOURNAL. 1985. Vol.46, pp. 23-40. URL: https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/64250/OSLJ_V46N1_0023.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 100. John P. McIver and Susan Keilitz Court-Annexed Arbitration: An Introduction. The Justice System Journal. 1991. Vol. 14, No. 2, pp. 123-132, 251-256
 101. Kagel&Kagel. Using Two New Arbitration Techniques, 95. Monthly Lab. Rev. 62 (Sept. 1973).
 102. Levin A. Leo Court-Annexed Arbitration. University of Michigan Journal of Law Reform. 1983. Vol: 16, pp. 537-548. URL: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2039&context=mjlr>
 103. Non-Binding Consumer Arbitration Rules. URL: <https://www.adr.org/sites/default/files/Non-Binding%20Consumer%20Arbitration%20Rules.pdf>
 104. Saniya Sharma Agreement on “non-binding” arbitration not an arbitration agreement. URL: <https://www.allenvery.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/agreement-on-non-binding-arbitration-not-an-arbitration-agreement>
 105. Steven C. Bennett Non-binding Arbitration: an introduction. URL: <https://www.jonesday.com/files/Publication/266ff349-03e1-4610-a7c1-6cd0f951e8bb/Presentation/PublicationAttachment/1d047cae-3d31-4b6b-b280-71ed96efa8e5/Bennett,%20Steven%5B2%5D.pdf>
 106. Thomas Stipanowich The Arbitration Penumbra: Arbitration Law and the Rapidly Changing Landscape of Dispute Resolution. Nevada Law Journal. 2007. Vol. 8, No. 1, . pp.427-473. URL: <https://scholars.law.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1148&context=nlj&httpsredir=1&referer=>
 107. Tsotang Tsietsi International Commercial Arbitration: Case Study of the Experiences of African States in the International Centre for Settlement of Investment Disputes. THE INTERNATIONAL LAWYER. 2013. Vol. 47, NO. 2, pp.249. URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1582&context=til>
 108. Voluntary Conciliation and Arbitration Recommendation, 1951 /International Labour organization. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R092
 109. What is ADR? URL: <https://www.jamsadr.com/adr-spectrum/>
 110. What is court annexed arbitration? URL: <https://fcann.com/court-annexed-arbitration.php>
 111. WIPO Expedited Arbitration Rules. URL: <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>
 112. *Братківський К., Іванченко О.* Правовий статус третейських судів в Україні. *Юридична газета*. 2005. №7(43). 27 квітня. URL: <http://www.yurgazeta.com/oarticle/1461>
 113. Бут І. Місце третейського розгляду серед альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. *Национальный юридический журнал: Теория и практика*. 2014. С. 117—121. <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/6/27.pdf>
 114. Бут І. О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні: Дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.03. О., 2016. 229 с. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5686/%D0%91%D1%83%D1%82%20%D0%86.%D0%9E..pdf?sequence=2&isAllowed=y>
 115. *Бут І.О.* Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 229 с.
 116. *Довганчук С. М.* Принцип самоврядування третейських суддів в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010 №1(17). С. 42-46.
 117. Закон України «Про третейські суди». Науково-практичний коментар / за ред. *Ю. В. Білоусова, П. В. Куфтирева*. К. : Правова єдність, 2008. 432 с.

118. *Мальський М. М.* Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. Львів: Літопис, 2013. 374 с.
119. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. / Ю. В. Білоусов, В. М. Конашук, В. М. Коссака та ін. ; під ред. *У. Гельманна, В. М. Коссака*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 43–72.
120. Науково-практичний коментар Закону України «Про третейські суди» [за ред. *Ю. В. Білоусова та П. В. Куфтиреєва*]. К.: Правова єдність, 2008. 432 с.
121. *Скрипечь Н. С.* Третейська угода в цивільному процесі. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 166-171.
122. *Харчук В.* Третейські суди: реформування не може суперечити законодавству України. *Юридичний журнал*. 2009. № 7.

Тема 10

123. ADR REFEREES AND SPECIAL MASTERS. URL: https://www.scscourt.org/self_help/civil/adr/adr_ref_and_spmaster.shtml
124. Alexander S. Neutral Fact-Finding As A Tool To Resolve Employment Disputes. Corporate Counse. July 2007. URL: <https://www.jamsadr.com/files/uploads/documents/articles/polsky-neutral-fact-finding-cc-2007-07.pdf>
125. Alternative Dispute Resolution – what is Early Neutral Evaluation? URL: <https://www.stephens-scown.co.uk/family/alternatives-to-court/coronavirus-alternative-dispute-resolution-adr-early-neutral-evaluation/>
126. Alternative Dispute Resolution. Summary Jury Trial. URL: <https://law.jrank.org/pages/4276/Alternative-Dispute-Resolution-Summary-Jury-Trial.html>
127. Anne S. Kim Rent-a-Judges and the Cost of Selling Justice Duke Law Journal. 1994 Vol. 44, No. 1, pp. 166-199. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3261&context=dlj>
128. Avern Cohn Summary Jury Trial - A Caution. JOURNAL OF DISPUTE RESOLUTION. 1995. Iss. 2, pp.299-302. URL: <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1300&context=jdr>
129. Beaumont B. A. U. S. Systems of Court-Based ADR, Including Rent-a-Judge. James Cook University Law Review (JCULR) 1/1994. pp. 103-109. URL: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/JCULawRw/1994/5.pdf>
130. Brian Panka Use of Neutr Use of Neutral Fact-Finding t act-Finding to Preserve Exclusive Rights and e Rights and Uphold the Disclosure Purpose of the Patent System. JOURNAL OF DISPUTE RESOLUTION. 2003. Iss. 2, pp. 521-546. URL: <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1449&context=jdr>
131. Carlo V. Giabardo Private Justice: The Privatisation of Dispute Resolution and the Crisis of Law. Wolverhampton Law Journal. 2020. No. 1, pp 14-31. URL: [https://www.wlv.ac.uk/media/departments/faculty-of-social-sciences/documents/wolverhampton-law-journal/edition-4/\(2020\)-4-WLJ-14.pdf](https://www.wlv.ac.uk/media/departments/faculty-of-social-sciences/documents/wolverhampton-law-journal/edition-4/(2020)-4-WLJ-14.pdf)
132. CEDR Rules for Construction Adjudication (incorporating provisions for mediation). URL: <https://www.cedr.com/wp-content/uploads/2019/10/CEDR-Rules-for-Construction-Adjudication.pdf>
133. Christensen, Barlow F., Private Justice: California’s General Reference Procedure., American Bar Foundation Research Journal, 1982. Vol. 7, No. 1, pp. 79-110.
134. Christopher Malcolm Mock Arbit Mock Arbitration: CI ation: CIArb Caribbean Br Arb Caribbean Branch Centennar anch Centenary Conference. Law and Business Review of the Americas (LBRA). 2015. Vol. 21, No 4, pp. 425-448. URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1072&context=lbra>
135. Common ADR processes - an overview. ADR practical guide series. 2014. No. 1. URL: <https://sites-herbertsmithfreehills.vuturevx.com/31/7491/landing-pages/0883a-adr-practical-guides-no1-d5.pdf>

136. Construction Adjudication. URL: <https://www.hughjames.com/service/construction/construction-adjudication>
137. CPR Minitrial Procedure. URL: <https://www.cpradr.org/resource-center/rules/international-other/mediation/cpr-minitrial-procedure>
138. Early Neutral Evaluation (ENE). URL: <https://cand.uscourts.gov/about/court-programs/alternative-dispute-resolution-adr/early-neutral-evaluation-ene/>
139. Early Neutral Evaluation. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/early-neutral-evaluation/>
140. Early neutral evaluation: what is it and how does it work? URL: <https://hjsolicitors.co.uk/article/guide-to-early-neutral-evaluation/#section-2>
141. Edna Sussman, James Lawrence A Mock Arbitration for Your Case: Optimizing Your Strategies and Maximizing Success. *Fordham International Law Journal*. 2018. Vol. 41, Iss. 4, pp. 1017-1041. URL: <https://sussmanadr.com/wp-content/uploads/2018/12/Mock-Arbitration-for-Your-Case-Fordham-2018-Sussman.pdf>
142. Eric D. Green Growth of the Mini-Trial Litigation. 1982. *Vol. 9, No. 1, TRENDS* . pp. 12-19, 59-60. URL:
143. Expert Determination in Australia. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/quickguide-expert-determination-in-australia>Hannaford-Agor P., Waters N. L. The Evolution of the Summary Jury Trial: A Flexible Tool to Meet A Variety of Needs. URL: <http://www.ncsc.org/sitecore/content/microsites/future-trends-2012/home/Better-Courts/1-3-Evolution-of-the-Summary-Jury-Trial.aspx>.
144. Expert Determination. URL: <https://www.ciarb.ie/services/expert-determination.236.html>
145. Fact-Finding Arbitration. URL: <https://www.adrtimes.com/fact-finding-arbitration/>
146. Faye A. Silas Mini-trials lauded: Businesses save time, money. *American Bar Association Journal*. 1985. *Vol. 71, No. 1*, p. 25.
147. Hon. Shira A. Scheindlin Special masters are another category of ADR. URL: <https://www.reuters.com/legal/legalindustry/special-masters-are-another-category-adr-2021-09-15/>
148. JACK B. WEINSTEIN Some Benefits and Risks of Privatization of Justice Through ADR. *OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION*. 1996. *Vol. 11, No. 2*, pp. 241-295. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159609087.pdf>
149. Jeffrey Krivis, Mariam Zadeh The Confidential Listener Technique. URL: <https://www.mediate.com/articles/KrivisJZadehMbl20090112.cfm>
150. John R. Allison Five Ways to Keep Disputes Out of Court. <https://hbr.org/1990/01/five-ways-to-keep-disputes-out-of-court>
151. Lambros T. D. Summary Jury Trial - An Alternative Method of Resolving Disputes *Judicature*. 1986. Vol. 69, Iss. 5 . pp. 286-290.
152. Lawrence J. Fox Mini-Trials. *Litigation*. 1993. *Vol. 19, No. 4*, pp. 36-41
153. Lester Edelman, Frank Carr THE MINI-TRIAL: AN ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION PROCEDURE - *DISPUTE RESOLUTION JOURNAL*. 1987. Vol. 42, no. 1. URL: <https://arbitrationlaw.com/library/mini-trial-alternative-dispute-resolution-procedure-dispute-resolution-journal-vol-42-no-1>
154. Michael D. Young, Zela G. Claiborne JAMS Neutrals See Strong Future for Hybrid ADR Proceedings. URL: <https://www.jamsadr.com/blog/2021/podcast-jams-neutrals-see-strong-future-for-hybrid-adr-proceedings>
155. Mini-trial. URL: <https://cedires.com/mini-trial/>
156. Mock Arbitration. <https://focuslitigation.com/services/mock-arbitration/>
157. Mock Trial and Mooting. URL: https://lawpage.in/professional_ethics/mock-trial-moot
158. Mock trial. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mock_trial
159. Myrna Oliver Rent-a-judge: A Shortcut Through the Legal Muck. URL: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1988-02-18-mn-43666-story.html>
160. Neutral expert fact-finding. URL: definition. <https://www.lawinsider.com/dictionary/neutral-expert-fact-finding>
161. Neutral Fact-Finding. URL: <https://www.beyondintractability.org/essay/neutral-fact-finding>

162. Ombudsman vs Alternative Dispute Resolution. URL: <https://www.ombudsman-services.org/about-us/ombudsman-vs-ADR>
163. Perry L. Glantz Analysis of a First Amendment Challenge to Rent-AJudge Proceedings. *Pepperdine Law Review* (Pepp. L. Rev.). 1987. Vol. 14, Iss. 4, pp. 989-1005. URL: <https://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1851&context=plr>
164. Polsky A. S. Neutral Fact-Finding As A Tool To Resolve Employment Disputes // *Corporate Counsel*. July, 2007; Schultz, Norman (2003). URL: <http://www.jamsadr.com/files/Uploads/Documents/Articles/Polsky-Neutral-Fact-Finding-CC-2007-07.pdf>.
165. Private Trials/Judge Pro Tem. URL: <https://www.adrservices.com/services/private-trialsjudge-pro-tem/>
166. Propriety of Pro Tem Judge Serving as Private Arbitrator or Mediator in the Same Case. ADVISORY OPINION 98-06 (Reissued August 6, 1999) URL: https://www.azcourts.gov/portals/137/ethics_opinions/1998/98-06.pdf
167. Reba Page and Frederick J. Lees Roles of Participants in the Mini-Trial. *Public Contract Law Journal*. 1988. Vol. 18, No. 1, pp. 54-75.
168. Reif L. C. *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System*. Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2004. 431 p.
169. Schultz N. Fact-Finding. Beyond Intractability. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: September, 2004. URL: <http://www.beyondintractability.org/essay/fact-finding>.
170. SIAC-SIMC ARB-MED-ARB PROTOCOL. (“AMA Protocol”). URL: <http://simc.com.sg/v2/wp-content/uploads/2019/03/SIAC-SIMC-AMA-Protocol.pdf>
171. Singapore International Mediation Centre is launched, offering parties an “Arb-Med-Arb” process in partnership with SIAC. URL: <https://hsfnotes.com/arbitration/2014/12/11/singapore-international-mediation-centre-is-launched-offering-parties-an-arb-med-arb-process-in-partnership-with-siac/>
172. Special Masters. URL: <https://www.adrservices.com/services/special-masters/>
173. TAG: AMA PROTOCOL. URL: <https://hsfnotes.com/arbitration/tag/ama-protocol/>
174. Tatjana Zoroska Kamilovska Privatization of civil justice: is it undermining or promoting the rule of law? *ACCESS TO JUSTICE IN EASTERN EUROPE*, ISSUE NO. 1(6)/2020 pp. 3445. URL: http://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1587630537.pdf
175. The Advantages of Using a "Rent-a-Judge" System in Ohio. *OHIO STATE JOURNAL ON DISPUTE RESOLUTION*. 1995. Vol.19, No 2, pp. 491-506. URL: https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/79718/OSJDR_V10N2_491.pdf?sequence=1
176. The difference between an Ombudsman and other Alternative Dispute Resolution (ADR) Schemes. URL: <https://www.disputeresolutionombudsman.org/blogs/the-difference-between-an-ombudsman-and-other-adr-schemes>
177. Thomas D. Lambros, Thomas H. Shunk The Summary Jury Trial. *CLEVELAND STATE LAW REVIEW*. 1980. Vol. 29, No. 4, pp.43- 59. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/216935311.pdf>
178. What is Expert Determination? URL: <https://www.wipo.int/amc/en/expert-determination/what-is-exp.html>
179. What is Med-Arb? The pros and cons of med-arb, a little-known alternative dispute resolution process. URL: <https://www.pon.harvard.edu/daily/mediation/what-is-med-arb/>
180. WIPO Guide on Alternative Dispute Resolution (ADR) Options for Intellectual Property Offices and Courts. URL: <https://www.wipo.int/export/sites/www/amc/en/docs/adrguidejuly2018.pdf>
181. Дрогозюк К.Б. Повноваження омбудсмена в доказуваннях у цивільному процесі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*.-2015. №16. Том 2.
182. Дутко А. О. Загальна характеристика комбінованих способів альтернативного вирішення спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №10. С. 161-164. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/37>

183. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Українська модель. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/ukr-model/>
184. Утвердження інституту омбудсмана у світі / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: http://www1.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=22

4. Інформаційні ресурси

185. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
186. <https://www.mediation-help.com/> – платформа для українських громадян, які потребують допомоги у позасудовому врегулюванні конфліктів (спорів), та українських медіаторів, які готові застосувати свої вміння та навички для надання такої допомоги своїм співгромадянам
187. <http://namu.com.ua/ua/> – Національна асоціація медіаторів України (НАМУ)
188. <https://www.jstor.org/?refreqid=search%3A5ad49e4417fee10d369197081f8b56c3> – JSTOR (Онлайн ресурс першоджерел)
189. <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/> – Jurnal Dispute Resolution (Онлайн журнал, присвячений вирішенню спорів)
190. <https://ombudsman.gov.ua/> – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
191. <https://www.international-arbitration-attorney.com/uk/> – Міжнародний арбітраж International Arbitration Information by Aceris Law LLC
192. <https://icac.org.ua/ru/> – Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України) англ. International Commercial Arbitration Court (ICAC)
193. <https://icsid.worldbank.org/> – Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) англ. International Center for Settlement of Investment Disputes (ICSID)
194. <https://www.ccma.org.za/> – CCMA Commission for conciliation, mediation and arbitration
195. <http://www.ifcai-arbitration.org/> – Міжнародна федерація комерційних арбітражних інститутів (IFCAI), англ. The International Federation of Commercial Arbitration Institutions (IFCAI)
196. <https://www.scma.org.sg/> – SCMA Singapore Chamber of Maritime Arbitration
197. <https://simc.com.sg/> – SIMC Singapore International Mediation Centre
198. <https://www.siac.org.sg/index.php> – SIAC Singapore International Arbitration Centre
199. <https://www.ombudsman-services.org/> – Ombudsman Services UK.
200. <https://cedires.com/> – CEDIRES (Спеціалізований центр альтернативного вирішення спорів (ADR) У Нідерландах).
201. <https://adric.ca/> – ADR Institute of Canada (ADRIC) (Інститут ADR Канади)
202. <https://www.jamsadr.com/> – The JAMS Founstation Promoting and Innovating Dispute Resolution Worldwide
203. <https://www.mediate.com/index.cfm> – Mediate.com every day mediation
204. <https://www.adrservices.com> – ADR Services, Inc. Leveraging Technology to Drive Resolution
205. <https://icsid.worldbank.org/> – International Centre for Settlement of Investment Disputes –
206. https://e-justice.europa.eu/content_european_judicial_network_in_civil_and_commercial_matters-21-en.do – European E-Justice (Європейський портал електронного правосуддя)
207. EUR-LEX access to European Union Law (Доступ до права Європейського Союзу) – <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
208. United Nation Treaty Collection (Збірка договорів ООН) – https://treaties.un.org/pages/Home.aspx?clang=_en –

209. <https://uncitral.un.org/> – Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), англ. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL)
210. <https://www.newyorkconvention.org/english> – New York Arbitration convention
211. <https://www.icj-cij.org/> – Міжнародний суд [ООН], англ. International Court of Justice, фр. Cour internationale de Justice
212. <https://www.osce.org/> – OSCE Organization for Security and Co-operation in Europe (Організація з безпеки та співробітництва в Європі)
213. <https://uncitral.un.org/> – United Nations Commission On International Trade Law (Комісія ООН з права міжнародної торгівлі)
214. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_10_1060 –European commission
215. <https://www.hcch.net/en/states/hcch-members> – Інформація про найменування та адресу Центрального органу іноземної держави, визначеного відповідно до Конвенцій 1954 р, 1965 р. та 1970 р. розміщена на офіційному веб-сайті Гаазької Конференції:
216. <https://court.gov.ua/> – Судова влада України.
217. <http://www.ccu.gov.ua/> — Конституційний Суд України.
218. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> — Верховний Суд.
219. <http://www.reyestr.court.gov.ua/> — Єдиний державний реєстр судових рішень.
220. <http://www.president.gov.ua/documents/> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
221. <http://www.kmu.gov.ua/control/> — Урядовий портал.
222. <http://www.aprnu.kharkiv.org/>— Національна академія правових наук України.
223. <https://naqa.gov.ua/> – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.
224. <http://www.minjust.gov.ua/> — Міністерство юстиції України.
225. <https://www.usaid.gov/>— Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)
226. <http://www.nbu.gov.ua/portal/> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
227. <https://vak.in.ua/>— Портал присвячений полегшенню процедури оформлення наукових джерел відповідно до вимог Вищої атестаційної комісії (ВАК)